

Ціна 50 коп.

1930

ПЛУЖАНИН

П А В Т

5

1000 1000 1000 1000
1000 1000 1000 1000
1000 1000 1000 1000

ПЛУГ

~~К. 1561,~~

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
ТА КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ
ПРОЛЕТАРСЬКО - СЕЛЯНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУГ“

РІК VI

1930
184,

84759
НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ТРАВЕНЬ 5

1 9 3 0

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЧЕ Т-ВО ПИСЬМЕННИКІВ
ПЛУЖАНИН

68 59

Бібліографічний опис цього
видання вміщено в "Лігонісі
Укр. Друку", "Картковому ре-
пертуарі" та інших періодичних
Української Книжкової Палати

Укрголовліт № 3009, 26/V, 1930.

Зам. № 1592. Тираж 1500.

А₃ — 6 арк.

П. ВІЛЬХОВИЙ

ЗЕЛЕНА ФАБРИКА

Повість

Робітникам великого колективного
будівництва присвячую.

Автор

I

Крадькома, поміж хашами орішини повертається Мозюпа з таємної наради опозиціонерів. Місяць пізно зійде, а темнота отулює ліс і Мозюпа в ню рине прожогом, щоб була хто не помітив. Іноді брьохне нога в баюру, зашарудить трухлява гілка, цвьохне дубець і знову тихо.

Мозюпа поспішає. Гадав за півгодини навпростець вийти на станцію, а там на потяга й до села Костянтинівки, де він секретарем партійного осередку, зостанеться з 50 верстов. Та ці півгодини вже давно пройшли, а навколо ще ліс,— не видно йому краю.

Мозюпа став і вагається. Ума не прибере — куди попав. Чує, хтось ніби кашлянув і так близько, що ногою наступив би, коли б видно було. Мозюпа пересуває застережника на бравнінгові. Знову — чийся кашель і наче б то зовсім близько... Мозюпа припав до дерева й прислухається, п'є шерех лісу, багнувате повітря. Тихо. Мозюпа розгубився. Ще ніколи такого не траплялося. Втретє повертається з таємних зборів і тільки перший вечір трохи налякали його п'яні курортники. Другого вечора йшов з товаришкою Веклою, і мав досить сили стримувати своє хвилювання, а то й заховувати його так, що ніякий член контрольної комісії не помітив би і через сині окуляри...

Сьогоднішня нарада опозиціонерів обрала Мозюпу для зв'язку з осередком сусідньої комуни. Можливо, цей новий обов'язок і є причина такого хвилювання. До сьогоднішньої ж наради Мозюпа активно ніде не виступав. Навіть не голосував проти. Тільки поза зборами, в розмовах з окремими товаришами він вагався, зневірливо ставився до хлібозаготівлі й колективізації. А в листі до Райпаркому писав:

„Актив, хоч і невеликий, але бере участь у хлібозаготівлі. Та бувають випадки невір'я в сили. Рядові партійці мовчать, а буває, що й не вірять в те, що можна на селі виконати всі завдання. Організація КНС дуже квола, на збори не ходять. В день кооперації більш кооперовано середняків, а серед бідняків є такі, що кажуть: „я й так проживу“. Настрій у селян кепський, всі схилиються до того, що селян душать. Коло кооперації говорили: „хліб вези, а тілом світи“. По всьому селі тільки й чуеш:—„хочуть силоміць гнати в колектив“... А про машинотракторну станцію не доводиться й згадувати, бо всі проти неї“...

Сьогодні ж Мозюпа по доповіді гаряче виступив і твердив за керівником наради: „Дати на село більше краму, збільшити зарплату, не нажимати з колективізацією, бо буде розмичка, викличемо незадоволення і держава зостанеться без хліба“...

Такий виступ Мозюпи остаточно виявив для учасників наради його обличчя, а Векла радо плескала в долоні.

Це ж вона виставила його кандидатуру для зв'язку з парт-осередком комуни. Дали Мозюпі різні резолюції, постанови, книжечки. Поклав це все він собі до пазухи.

— А чи не згубив?...— раптом майнула в голові думка і він хапається за бік — Ні. Все ціле... Доводилося ж дертися поміж кущами... Дорогу навмисне вибирав оподалік од небажаних очей. І от на тобі... Хтось стежить за ним, хтось пильнує кожного його руху, щоб вибрати зручний момент і схопити його зі всіма компромітуючими паперами.

Тиша починає до болю дратувати Мозюпу.

— Коли б хоч щось почути, побачити, можливо якось то орієнтуватися. А тож кигикнуло й мовчить... Вибирає зручний момент накинути...

І що довше давав свою голову думкам на поталу, то більше опановує хвилювання. Зрештою знаходить злість на самого себе:

— Це все через неї, — сердиться на Веклу, — бреше, каналія, я їй подобаюся, це факт... Чому б прямо не сказати... Крутить...

Пригадав оце Мозюпа і сплюнув:

— От і вийшло на її... Лізь уперед, а стрибай назад...

Налетів вітер, так і вдарило вохкою ганчіркою в обличчя. Трохи одлягло — стало легше. Мозюпа, користуючись з шепету вітра, знову пірнув у темряву.

— Тепер тільки відскочити подалі, поки стихне вітер...

Не встиг десяти кроків зробити, як посунувся в ривчак, брязнув об пенюк. В голові — тупий біль, везнув рукою — мокре й липке. У вухах лomotнява, а правий лікоть щемить. Коли почав дмухати на звезене коліно, — хтось розірвав повітря пострілом з рушниці. Кидається Мозюпа за бравнінгом, аж його немає. Помацав папери — цілі.

— Так можна впасти, чоловіче добрий, — розмовою нахилється хтось до Мозюпи, не усміхаючись, але тепло.

Він мовчить.

— Що вас сюди загнало?..

— А тобі повилазило?.. Заблудив... — навмисне суворо говорить Мозюпа, а про себе подумав:

— „Візьму його на арапа“.

— Це ви, мабуть, пікнік справляли та трохи з п'яної гологи... —

— „Невже він нас бачив?.. Дійсно, таємна нарада опозиціонерів пройшла під виглядом маєвої каші...“ — Подумав Мозюпа й голосно починає одгороджуватися:

— Та трохи того... хвабив з непривички...

— А я вас бачив...

— Чого ж не підійшли, от би й почастували, — піддобрюється Мозюпа.

— Так ви б мене стіснялися. А так я ліг собі голічерва на травичку під орішиною, то й у мое вухо дещо долітало... Давайте хоч закуримо разом. Беріть ось кесет...

Незнайомий засвітив сірника й ахнув:

— Та ви ввесь у крові!... Наче б то стріляв вгору, давав острашку... Хіба...

— Та це в мене ось коліно, та й на голові... здається розбито,— звіз шкуру, як упав.

В Мозюпи закривавлені пальці, він однією рукою тримає коліно, а другою праву скроню.

— Давайте ж я хоч коліно перев'яжу.

Швиденько скинув штани, зняв підштанники та почав їх рвати на бинти.

— Присвітіть мені, я ось хоч цим перев'яжу.

Мозюпа чиркнув, світло упало на руді, підкручені до гори вуса, примружені маленькі очі, розрубане вухо...

„Могила, чорний гроб, точка. Та це ж дід Максим!— заройлися думки в голові Мозюпи.

— А я вас десь бачив,— обзивається дід. — От заковика! Оце думаю, хожу й думаю, „та де таки я вас бачив“? От пам'ять, ніяк не пригадаю. Старий вже стаю. І що за знак, все добре пригадую, що було в дитячі роки, а от що було десять років тому, хоч заріж не пригадаю...

Мозюпа ж його добре пам'ятає. Вперше стрілися в запіллі на Кубані. Жили на хуторі в іногородніх, недалеко від станиці Ново-Величківки...

...Це було за часів Деникінщини. Заможне козацтво тоді підводило голову не тільки проти більшовиків, а й гнало погонку на іногородніх: „як же,— бувало хваляться старі козаки,— прийшли більшовики, так іногородні й ключі від розправи взяли собі до кешені. Рівноправіє почали наводити, прокляті глечики!“...

За це „рівноправіє“ не один хутір іногородніх зруйнував генерал Покровський. От тоді з Максимом Мозюпа й зустрівся. Він вчителював, а Максим на поденщині був. Правда, вчитель з Мозюпи був поганенький, бо на чужі документи жив. Якось біля парника на городі зійшлися й один одного „прощипали“. Виявилося, що і він і дід робили в запіллі одне діло. Треба було гуртувати іногородніх проти деникінщини.

Після зустрілись з дідом на Врангелівському фронті. Тут довелося мати діло з бандою Махна, ото вони дідові й вухо

розрубали. Одного разу заїхали в село мобілізувати коней. Налетіли махновці й зловили діда. Бандити комуністів ставили до тину й розстрілювали, а червоноармійців били й знімали одяг... Максим знав, що бандитові вбити чоловіка все одно, що наступити курча.

Коли в Максимовому роті бандит знайшов партійну посвідку, то так і крикнув (біля прядива в городі, де й Мозюпа ховався в рівчакові): „Ставай до коліна!“.

Дід спокійно скинув одяг і передає його бандитові. Коли той нахилився брати шинелю, то дід накинув її бандитові на голову й обидва покотилися по землі... Другий бандит побіг на допомогу, але Мозюпа взяв його на мушку, підскочив до Максима, допоміг йому приколоти бандита та й полізли в коноплі, а там городами. Діда було тоді тяжко поранено й верстов з п'ять довелося не нести, а прямо тягти, аби тільки не датися в руки махновцям.

...Потім Мозюпу поранено на Перекопі і з того часу вони не бачились...

— А покажіть мені, діду Максиме, своє вухо...

— Хіба й ти знаєш, що мене махновці позначили... — дід світить аж два сірники, щоб довше горіло, — і здивовано придивляється:

— Так це ж ти, Мозюпо... Ну-у, брат, і давно ж ми не бачилися. Давай поцілуємося... Х-у-у, як мені важко стало... Давай підемо до моєї землянки... Я тут із сином тепер лісником. Багато вже попрацював, так мене оце сюди перекинули, щоб я своє здоров'я підправив... А ти ж де тепер?

— Секретарем партосередку в селі Костянтинівці.

— А чого ж ото аж сюди прийшов ума набиратися?...

— Діду Максиме, не криви... — недоказує Мозюпа.

— Що, що? — запитує дід по хвилині задуми.

— А хіба ти за мною не стежив?

— Стежив, що правда, то правда... Почув ваші розмови й так же мені стало боляче... — трохи подумав, і наче самому собі говорить, — ти тепер куркульський аблакат...

— Е-ех... Мозюпо, таких, як ти був колись, не забувають... І жаль же мене тепер бере... Ніколи не плакав,

а зараз хочеться плакати, хочеться тебе трясати, бити по чім попало...

II

Дід Максим відвіз Мозюпу до лікарні сусіднього району, в лісі залишив своїм заступником сина, а сам до села Костянтинівки:

— Піду й пересвідчуся, що й як там у них робиться, тоді вже буде видніше...

До далеченької хідні дідові не привикати. Перекинув через плечі військову флягу до води, взяв краєць хліба та тараньку купив у буфеті на станції залізниці та й рушив. Коли завернув на південь, то скільки очима сягнеш — все степ та степ... Широкий, латаний, латаний рябопільям.

Вже жнивуть. То коси дзенькають, то косарі дринькочуть, шаркотять...

— І що за знак, — думав про себе дід, — нива одна, а пшениця не однакова. Біля шляху така ж тобі колосиста та густа, як стрижена вовна на вівці, а вже туди ген до середини — не те: і рідша, і колосочки дрібненькі, дрібненькі з вівсюжком.

Не втерпів дід, щоб не зачепити господаря ниви, такого як і сам вже підтоптаного. Тільки й різниці: дід Максим — червоний козак — спина без жодної горбини, а в господаря ниви рамена зрівнялися з потилицею й увесь гнеться до землі...

— Так, кажеш, косимо вже?

— Вже.

— А чого воно ото неоднакове?

— Таке вродило.

А хлопець господаря ниви, певне, школяр, огрібає копицю й радо зауважує:

— Ага, тату, і людям збоку видно, де був старий шлях, там пшениця як лава... Ага, на моє й вийшло...

— Не базікай там, а гребі, коли гребеш, — гримнув на нього батько й продовжує клепати косу...

Максим розуміє, що між сином і батьком йде боротьба, але ж втручатися в їхню справу тепер не час. Напився біля

гарби холоднячка й поспішає далі, поглядаючи то на сонце, то на свої черевики.

Під полудень вже було, як дійшов до села Петрівки. Воно хрестом розляглося понад річкою, яка ящерить серед піщаних кучугурів.

— Чудернацько якось... — думає дід Максим. — Тут піски, а за гони за двоє знову долинний чернозем. Он ба, тут ще й цілина, вкрита горбинами... — радіє дід, пригадує молодість. Це ще тоді йому доводилося пасти коні, на такій споконвічній цілині... Потім пішов на цукроварні й був аж до революції, а після ввесь час на фронтах, на радянській роботі, а тепер оце лісничим, так і не довелося йому похазяйнувати на горovому чернозему.

Повертає широкою вулицею великого села й шукає, у кого б його розпитати шлях на Костянтинівку. Хати деякі необмазані, розкриті, або недокриті. Понад дворами пишуть курчата, а собак не видно. За розламаним тином баба тіпає прядиво.

— Здрастуйте вам.

Баба кивнула й розігнула спину.

— А ви все тіпаєте...

— А що таке?

— Та так, бачу, що вже немолоді.

— Таке моє щастя. Синів повикохувала, були молодші, то слухали, а тепер я їм непотрібна. Дожилась, як бачите, що й сорочка на мені та ж ганчірка...

— Біля роботи в гарному не ходять.

— Та воно то так, друге діло, як би не було з чого. А то ж і заробля в сільсовіті, а де воно дівається, так і не питаєте.

— Пропиває, мабуть.

— Ні, в нас і в роду немає п'яниць, а взяв собі жіночку, не вам кажучи, падлюку. Ні полоть, ні на жнива, тільки б купатися, гарно з'їсти та спати. — Трохи подумала, а потім підійшла ближче і шепнула: — попівна...

— Слухаю вас, та й думаю, якісь ми дуже довірливі... От ви мені ні з того ні з сього почали розказувати...

— Та про це тут і малого спитайте, то розкаже. А хто ж ви будете, що вас аж сюди прибило?

— Я йду до Костянтинівки, чи далеко вона від вашого села?

— Чи не на храм бува туди поспішаєте?

— Ні, ні, там, кажуть, є комуна, так оце й іду туди.

— Так це вам буде серед дороги над річкою, на бугрі, верстов, щоб і не збрехать вам, верстов з десять до камунії, там один і наш є.

— Що ж, він у вас буває?

— Ні. Він виріс безбаченком, а в ліваруції позбувся руки, та й пішов собі ще в голодний рік. Торік у оце время наші ходили в Костянтинівку на храм і розказують, що бачили в камунії і нашого Омелька.

— А як же ви, боїтеся комуни?

— Та мені вже де не вмирать, то день терять. Оце й син гарнізує колектив, так що ми вже в СОЗ'і...

— Так, кажете, з 20 верстов до Костянтинівки, а до комуни з десять, і прямо на гору?..

— Так, так... трохи вбік он тієї могили, там бита дорога.

— Прощавайте.

З заходу насувається велика темна хмара, з боків облямована позолотою.

— А ну-ну, як мене дощ намочить!— думає собі дід Максим і після перепочинку ще швидше топає.

Коли вийшов на вигін, то по дорозі зустрів двох малюків. Один з них більшенький. Вони йдуть по стригунів, які пасуться на Поділках.

— Скоріш переставляй ноги,—квапиться більшенький за дідом.

— Вспіеш...

Меншенький—таке біляве, підбадьорився, витер пеленою носа й гуздечки надів через плече й підкачує холоші, щоб скоріше топтати дідову тінь.

В остистій пшениці гомонять вже перепели, а посмітюшки наче б то дратують малюків: то злетить, то сяде недалечко спереду. От-от до неї дійде, вона приплюсне до землі, мов би то ховається за грудку. А потім знову пурх і... сіла, і знову швидко, швидко тікає в боки...

— Скільки верстов ще до комуни?—запитує дід малюків, а про себе подумав: чи ж знають вони її?

— До „Зорі“, чи до „Червоної Армії“?— одразу перепитує старший.

— До „Зорі“.

— Та це ж туди, куди ми на скурсію ходили,— додає більший.

— Буде, буде до широкої балки три, до Кабанячої могили дві, до Крутенського яру півтори, а там і річка, а на бугрі буде комуна.

— А ви туди оце?

— Туди. Що ж там, як у них?

— Ох і площадка у них для худбола!... Там...

— Т-і-і, чи й не добро,— не згоджується менший,— от радіо у них, так оце й я помімаю, що хороша штука!

— Як жаба, тільки ква-ква-ква,— дратує його більший.

— Я бабусі як розказав, що в комуні ікон немає в хаті, так мене з хати вигнала...

— А мій татко казав мамці: познімай— бо в піч кину... дідусю, а чого воно то в комуні багато людей, як і в селі? А живуть без ікон, не моляться.

— От дурний ти, хоч і старший. Хіба про це діда питають? Як ти швидко й забув, що нам в школі розказували.

Діда аж ніби приголомшила розмова малюків... А білявий ще до того висловив думку, що коли чоловік старий, значить і релігійний.

— Ні, ні, мій голубе, я так само в бога вже не вірую, як і ти...

— Як і я... От чудні, я й не знаю, який він був!— задається малючок, повернувшись проміжком, гопнув над будяком і збив уздечкою синенькі голівки.

— Вам туди, а нам сюди,— теж підстрибуючи кидає навздогін другий і побіг доганяти свого товариша.

— Ба які! А що з них буде, як вирстуть?— сам до себе говорить дід Максим. Трохи постояв, подивився, як вони вибрикують над будяками обніжків, та й знову налягає... Праву ногу зітер— пітніє, притрушується пилякою й щемить.

Коли дійшов до могили й повернувшись униз, сонце сідало. Кучугури темних хмар повернули на південь і там десь розсипаються дощем. Рої мушви порідшали... Задзизчить

часом великий жук, чи плісне своїми крилами чорногуз. Денеде торохкотнява здіймається. Ідуть гарбами, косарки перетягають з ниви на ниву.

Біля однієї гарби дід Максим знову розпитує дорогу.

— Так це он вже й межа Костянтинівців, — говорить парубійко. Він тільки що встав з косарки, весь у куряві, сорочка на спині мокра, припала пилом.

— Оце тільки пройдете межу, так і починається Костянтинівський степ. Бачите, он рябіють сояшники, за ними щось іде, а ото збоку косить Костянтинівський чоловік, а звуть його Конюрою, той вам про все розкаже. Ми в його торік косили.

— Спасибі. — І чимчикує дід Максим вже навропець, — промежками. Як не є, а пройти біля 30 верстов це не так то й легко в його літа.

Вечоріє. Вітерки лускотять, шумують житами, дозрілим ячменем.

Коли дід вийшов на взгіря, то, крім Конюри, побачив ще кілька десятків косарів. Той там, той там, то добиває ручку, то починає тільки брати, то мантачить і здається, що кожен з них намагається за один зачерк коси звалити всю ниву. А Конюра мов у заклад з ким грає: хто швидше дійде в ті гони. Він мало мантачить косу, зовсім не оглядається позад себе.

Коли дід Максим підшов до нього і поздоровкався, то він тільки хитнув головою. Ячмінець такий миршавенький, куций. А осот латками, як ліс. Коли в нього Конюра шугне косою, то наче бавовняник по вітру летить.

— Та ти б його обійшов, — радить дід.

— Більше часу згаю.

— А я до тебе, браток. Хочу розпитати шлях до комуни.

— Дуже радий, беріть он жінці помагайте, — усміхаючись кидає Конюра.

— Е, ні, коли б це до польової каші запрошував, ну, куди б не йшло, уже сів би... Дай-но мені перекусити хоть своєї тараньки, трохи одсапну, а тоді буде видно...

— Виходить так, що по іді й робітника видно буде... А комуна, он там, — за горою...

Конюра помантачив косу, витер пеленою лоба та обгорілі груди й пішов далі збивати колоски, вплетені берізкою. Дід трохи постояв, задивився на міцні, грубі й вузлуваті руки Конюрини, та на сорочку, що вже вся в пиляці.

Низенька, наче придушена до землі, молодичка, жінка Конюрина, хутенько збирає граблями покоси у валки. А хлоп'я носить оберемками ці покоси, складає в копички.

— Прийшов до вас — пообідать у вас... Здорові були...

— Сьогодні не варивши й самі сидимо, — здрастуйте.

Хлопчик почувши розмову, розігнався був бігти до матері. Але вона його обрізала:

— Куди прешся, збігай лишень поглянь на дитину, чи бува не перекинулася з коліски. — Говорить ці слова, і аж скривилася й ухопила себе за поперек:

— Диви, що воно це мені? Повірите, наче там залізною рукавицею шкіру здирає. А що це вас загнало?

— Іду до вашої комуни, та й зайшов оце до вас розпитати дорогу.

— Відкіля ж це ви?

— А із самої Бродщини.

— І охота ж ото старістю... У них там таке робиться — ні меншого, ні старшого.

— Так ми поговоримо, я в вас буду, не буду ж вам мішати, кінчайте роботу.

— Та це ж на цілу ніч ще роботи. Він слішить до ранку скінчити, бо завтра треба йти на одробіток до Шкіля. Зв'язався з іродом, а тепер хоч дурій. Своє яке не є, та треба ж його скосити, а тут ще й Шкілеві підрядився з косарки скидати.

— Та й по чому тепер у день скидальщик зробить?

— Витрішки на орішки. Хіба він за плату? Зимою з ним вів комерцію, так і гроші наші пропали, й одробляти ще доводиться. Та й обсягись допоміг. Ми стяглися були і на пару, так одне взяло та здохло, тепер он на одній, куди не зарви, та все гониш її. А прошеним конем не доробишся. Одною рукою кобилу поганяєш, а другою сльози втираєш.

Конюра дійшов ручку й вернувся до жінки.

— А ти журилася, що не вправимося. Дивися, от тобі і косарик на зміну прийшов.—Усміхається, а потім додає:— ти хоч причепурися піди, а то голова як копиця, й спідницю обсмикай.

— Хай вибачають, ми старостів ще не ждемо. Хай он виросте Оріся... Побіжу ж до неї, бо Хведько побіг, і щось його не видно.

— Так ти вже за одно тамі галушки вари. Завидна хоч перехватимо гарячого, а то налетять жучки, то голодним і ніч робитимеш.

— Може це ви для мене з їжою, так не видумуйте, чуєте, облиште. Я ось пожую тараньки, та буду йти, бо вже не рано.

— Ні, ні, ми ще самі нічого не їли, а день же год. Давайте хоч сядемо, а то мені самому якось не личить. Так відкіля ж це ви?

— Аж із самої Бродщини. Іду до комуни „Зсря“. Цікавить мене, чому ото ваше село ще боїться комуни.

— Та як вам сказати, хочемо самі попрацювати. Оце тільки в революцію достукалися й ми до земельки. Маю тепер аж 5 десятин, ну, біда ж наша, не везе, конячина здохла, корівка уже тількию в яслях залилася, і як воно прийшлося, так вже вам і не скажу, кабанчик, такий же вам хороший, ну хтось наврочив, беркицнув на тім тижні! А в комуні ще не вгадано. Живуть вони... одні приходять, другі виходять, жінка моя й слухати не хоче про це.

— Чим же вони вам допомагають?

— Там дехто взяв у них чистосортної пшениці, посіяли трьоом удовам, а оце й косять їм...

— Ну, як ці вдови, збираються до комуни?

— Та дві такі, що, мабуть, підуть, а одна самогонкою більше заробить. Уже було посадили її в допр, ну що ж, піддержали, гадали, що справиться, вона знов своєї.

— Так, кажете, недорід?..

— Оце другий рік таке. Озимина була та вимерзла, — трохи подумав, а потім сплюнув і докинув: — і в комуні пропала. Та це ви до них? Отож минете оту могилу, там уже їх видно буде, а я буду докосявати, спасибі, що провідали.

— Так я буду в Костянтинівці й до вас ще зайду.

— Просимо.

Небо вже жевріє. Сонце — велика червона жарина — вже зачеркнуло краєм обрій... Воно вже не світить, лише тліє, таке непомірно велике й спокійне... Дсвгі тіні розпливаються, гаснуть... Вечір облягає степ.

Вийшов дід Максим на могилу, — ген-ген, праворуч од річки й комуна маячить. Щогла радіо проколює небо. Білі будівлі тихим сяйвом червонястим сонця відсвічують, вікна пожежею червоною зайнялись. Навколо тополі рядами, а внизу річка гелгоче гусьми.

На трьохкутному подвір'ї комуни метушня. Велику загороду ламає череда корів, біля довгого сараю лопотять два трактори, тільки но повернулися з жнив, а гурт дівчат біля колодязя умивається прямо з корита. Вони вже певно привикли до відвідувачів, бо на діда тільки одна й глянула, витрушуючи червону хустку:

— До нас?..

— До вас...

— Он... — вона вертнулася на одній нозі, показуючи перед себе рукою, — он голова, йдіть до нього. Гаврило Іванович, це до тебе, — кинула вона навздогін й пішла до низької довгої хати.

Голова артїлі, Гаврило Іванович Кундієв, літ під 35, колись робітник цукроварні, в революцію повстанець, червоноармієць, голова райвиконкому, а тепер фундатор комуни. Він якийсь замріяний, заклопотаний, ніби завжди сам з собою розмовляє й швидко не ходить. Іде, мов шупає дрючком лід, коли одлига.

— Так ви до нас...

Дід Максим розповідає, що його загнало, показує свого партійного квитка.

— Це ви якраз у діло. У нас тут і комісія райпаркому оце робила обстеження. Ухвалили поставити нашу доповідь урожаю на зборах косянтинівців.

— Це аж 14 жовтня?

— Ні, ні, ми „День урожаю“ святкуємо після жнив, через тиждень, а 14 жовтня гадаємо святкувати перемогу по колективізації. За пляном сільгосподарчої кооперації

організовується в нашому районі машинотракторна станція так що осінь зустрінемо масовою колективізацією. Цими, днями уже оформили куш колгоспів. Наша комуна якраз і є центром куша.

Зайшли до низенької, чистенької кімнати. За столом з різними паперами возяться секретар ради, та член ради товаришка Ганна.

— Ти знаєш, Гаврило,— говорить Ганна, дізнавшись, що гість член партії,— Мозюпа знову нас підвів. На сьогодні умовлялися скликати об'єднані партзбори, ходила оце до нього, аж його й дома немає. Коли ж це ми справу з машинотракторною станцією та масовою колективізацією з місця зрушимо?

— Ось товариш якраз цією справою цікавиться, ознайом його зі всім, а я до райпаркому з'їжджу. Ще раз поставлю питання руба: чи робимо ми, чи не робимо масову колективізацію!

— І ти ж подумай, тут ніколи, всі в розгоні, а він поїхав до міста,— уже в сніях тихенько:— все жениться.— А потім затримала руку Гаврила й питає:— що воно це за дід?

— По документах він лісничий і старий член партії. Як був я на окружній партійній конференції, то чув його промову...

— Так чого ж ти тікаєш, треба ж скликати бюро, поговорити...

— Обійдетесь і без мене, а на ранок я буду... Хай він поживе, придивиться, а там коли потрібно буде, то й на бюро поговоримо.

— Так би й казав,— повернулася до хати— до діда: ходімте вечеряти з нами.

Серед старого саду дощаний сарай, це ідальня. Довгі столи, ослони, на стінках засижені мухами портрети, старе, притрушене порохом, клечання. Комунари кінчають вечерю. Дехто вже встає й дивиться на дошку, де вивішується наряди на роботу. Дівчата вийшли на леваду й співом скликають хлопців. До них поспішає з гармошкою Панько, веселий, рябенький парубок.

Ганна за вечерею розповідає дідові про комуни.

... — Було всього. І бандити нам в знаки далися, і з голуду мало не подохли. Торік спалили наші ожереди соломи на степу. Землі в нас у двох клинах 354 гектари. Підходять вони аж до городів, до садиб косянтинівців. А знаєте, на чужому полі скотина ходить без пастишка. Свині та кури день і ніч товчуться в нашій пшениці, буряках... Тут колись панував дінич Запара. Починалося з п'яти сімейств, а тепер аж 160 їдців. На клаптику землі оташувалися, відремонтували зруйновані панські будівлі, а тепер нас і не впізнати. Все будуємося, ростемо і весело і тяжко...

Молодий комунар Омелько Дробот сидить навпроти втупивши свої пронизливі очі у дідові вуса й на розрубане, зчервоніле вуха. Коли Ганна скінчила, він протягає спокійно руку дідові, здоровкається. Дід оторопів. Що таке? Він вже всіх привітав, зі всіма однаковий. А Омелько Дробот підняв брови, блиснув зубами й показує на свою, по лікоть відірвану, руку:

— Не впізнаєш?..

— Ні.

— А хто твого білого коня у махновців викрав, не пригадуєш?..

— Хіба це ти Омелько?..

— Він самий.

— Ну, брат, набився б добре, але не впізнав би, тоді таке було хлоп'я... — говорить і пальцями розворушує низько підстрижене волосся.

— Він у нас тепер жонатий, — з лукавою усмішкою рекомендує Омелька Ганна.

Ганні приємно це кинути прямо в вічі Дроботові. Місяць ще тому Омелько завіряв Ганну, що любить її, а поза тиждень одружився з Пріською.

— Аж не віриться, що це ти, — дід Максим.

— Що я то я. Ось тобі мій вид, партизанського квитка певне й ти маєш.

— Так отакої... А я тут оце один з організаторів цієї комуни... Ганна, це наш командир... Ти не дивись, що вона сухенька... Чоловік її не сьогодні-завтра умре з сухот у санаторії, так вона ще й заміж полетить...

— А може я і тепер уже не замужем, чого б ото я на-
ткав,— наче гнівається Ганна. А проте їй приємно чути,
коли вже й Омелько переконався, що з чоловіком вона
тільки товариш. Він вже три роки лікується в санаторії,
має третю стадію сухот. А вона ще молода. Хоч і всуше-
на, дерзка, як зав'ялий кленок, але Мозюпа іноді говорив
Ганні прямо ввічі:

— Ну — хороша, як ото ягода надкльована шпаком і при-
жарена на сонці.

Дід Максим обняв рукою за шию низенького Омелька
і пішли в садок під любиму Омелькову грушу...

... І з тих пір я в комуні,— розказує дідові Омелько
Дробот.

— Вріс я в життя комунарське, тут і одружився оце, і
от трохи не кинув комуни. Статуту комуни я не порушу-
вав, працював, як то кажуть, на совість і користувався
всім нарівні зі всіма. А через те, що я ввесь час б'ю свою
голову за культурну роботу, мені немає життя. Вони якось
неуважно ставляться до цієї роботи. І в стінгазеті про них
уже писав, і в журналі „Колективіст України“ виступив
з критикою...

— Та й копичиш же ти заковиристо, хіба простіше не
можна розказувати?..

— Я за культроботу, а вони проти, не то, що проти,
не ставлять її в плян на перше місце, не відпускають
стільки грошей, як то треба і не тільки мене одного оце
жеңе з комуни. Через це саме вибули з комуни аж чотири
активних комсомольці та з п'ять родин... Взагалі молодь
тікає... Чи можу я, знаючи про це, мовчати? От я й зво-
рушив громадську думку про те, що в комуні з культро-
ботою й побутом не гаразд. Діти товаришів-організаторів
комуни, які за комуну життя поклали — тут був товаришок
Добряга, так його бандити через вікно вбили. От його
діти, що вже в комуні вирости, і з-за некультури хотять
тікати. А в нас же енергія кипить, а тут їй не дають до чо-
го руки прикласти, тільки роби й роби, як віл, день і ніч...
Старички наші жили далеко гірше, а в комуні підчинилися
та й перекладають всі гроші на господарство, а на культ-

роботу те, що крізь пальці протече... Воно то добре, але як би культури хоч трошечки сюди кинути, тоді було б зовсім не те, що тепер.

... Коли хочете знати, так дехто боїться комуни через наш побут. І це в той час, коли в нас врожаї краші, коли в нас корів німецьких і свиней англійських повні кошари... А партосередок наш — аж дев'ять чоловік — про культуроботу ще ні разу і не розмовляли, все ніколи, другими питаннями, кажуть, зайняті. Може я беру на себе велику сміливість, як комсомолец (правда, переросток) виступати проти такої роботи партосередку, але ж осередок наш тут мало що робить, це треба прямо казати. Та й не використовують сил. От хоч би взяти раду, там немає комсомольця й одного, а тільки в ревізійній комісії один. Два члени осередку п'яниці, вже не раз про них ставили питання на бюрі осередку. А от винести їх вчинки до стінгазети, на загальні збори, не вважають за доцільне. Навіть до правил внутрішнього розпорядку внесено такого пункту:

„Самокритика дозволяється тільки на зборах та засіданнях“.

Як це тобі подобається, га? Ну, звичайно, я не уподобний. Є в нас і багато досягнень. Досить того, що ми вже придбали весь великий реманент, вибудували млина, величезні сараї, житлові приміщення.

Да, я задумуюся й над тим. Дехто з наших керівників такої думки: — „прийматимемо всіх, хто хоче йти до комуни, а коли не подобатиметься, то вичистимо“. От у селі, до якого ти завтра підеш, є хитренький куркуляка, Шкіль, він вже моститься до нас у комуну, бо знає, що машинотракторна станція його не обслуговуватиме. Так він оце вже маневрує. Збирається йти до нашої комуни. А цими днями прийняли одного пляновика...

— Кого?..

— Пляновика. Це у нас так називають тих, що їм доведено плян хлібозаготівлі до двору. Так він оце все майно і самого себе перекинув до комуни.

... Так коли вже все розказувати, так глупість зробили ще з самого початку організації, прийняли аж трьох братів Христюченків. Їх тоді прийняли зі всім їх великим майном.

Воно у них і досі в паях, хоч вони написали й одказну, відмовилися від нього, але ж видно, що це тільки на папері. Один ось уже з них проліз і в раду, завідує господарчою частиною. Була тут комісія райпаркому, нікого не розпитали як слід, не пожили з нами, а тільки хап-хап, та й були такі. Оце й висновки зробили. Про хороші боки більше написано, а про погані у кратцях. Мене просили написати стінгазету,— теж так. Я одмовився, та написав був до редакції, а редакція візьми та мого листа й перешли на розслідування. Не знаю, як і де він був, але попався до рук Гаврила Івановича. Добре, що до нього попався, це чоловік душа, тільки я боюся, щоб його не з'їли такі, як Христюченки. Ну, мені це було неприємно, коли Гаврило Іванович зі мною про це поділився. Я ходив у райпарком, ну, оце ж вислали комісію, трошки підтягли. А грошей на культурну роботу уп'ять навряд чи вирву...

Сидять і розказують один одному, давно не бачилися, так що буде розмови на всю ніч.

III

Другого дня дід Максим одвідав райпарком, поговорив з секретарем, взявся на облік, як член окружної контрольної комісії, і зайшов на агропункт. Невеличка кімната агронома Штанька завалена книжками, плякатами, діаграмами і плянами організації території машинотракторної станції.

Книжки для Штанька — це плуг і трактор для селянина. Все вчитує, пише, мріє видати й свою книжку про інтенсивне господарювання. Дома він мало живе, більше в роз'їздах.

Разом з дослідною станцією він робить спостереження над сортами пшениці, над ґрунтом і угноєнням. Для цієї роботи використовує досвідні ділянки колективістів та незаможних селян. Під його керівництвом селяни-дослідники стали й самі за організаторів цієї роботи, а дехто з них і доповіді робить на виробничих сільських нарадах.

Агроном Штанько в своєму звітові на райтехнаradі скаржився, так як оце й дідові Максимові, що серед селян-дослідників ще мало комсомольців та партійців і виробничі

наради вони мало відвідують, а сількори не висвітлюють в стінгазетах. Цієї весни багато селян-дослідників стало за агровиконавців.

Район великий, але підвода для районного агронома не завжди є. От і доводиться Штанькові навантажувати себе дорожнім мішком і так, як кажуть, — на сояшникові верхи з села в село. Коли б це так, для відпочинку, то це дуже добре для здоров'я. Повітря свіже, степ, але, коли це щоденна робота, то іноді так знаходиться, що й ніг не чує під собою. А в село зайде, увесь у пиляці, зморений, буває, що:

«... Іду вулицею, в голові повно думок про машинотракторну станцію, про суцільну колективізацію району, аж ось наче хтось гукає. Заходю. Бабуся стоїть і кличе рукою. «От добре — думаю, — сама стара бабуся закликає агронома» І так гарно на душі стане. Баба в двір, і я за нею, баба в сарай і я за нею, стала й я став.

— Оце дивиться, — каже баба, — така ж тобі жирна, гарна свинка, не знаю, скільки з вас і взяти.

— Та я ж агроном, а не прасол.

— Звиніть, їй правочко... А я думала... Ти ж подумай, пробачте...

Агроном Штанько звик уже сам себе обслуговувати.

Вдень ще сяк так, а вечір прийде, то треба топити, вигрібати попіл, рубать дрова, роздмухувати і це все самому. А там ще і їсти що зварити. Не житимеш же над сухим оселедцем чи ковбасою.

Іноді так йому не хочеться топити. Не роздягаючись упаде на холодне ліжко, наче в сніг голий, натягне на себе і кожуха, й сіряка, вриється, тільки для носа залишить галявину. А ранком ще ж холодніше в хаті, ой, як же ж не хочеться йому розставатися з нагрітим місцем, коли б не готувати сніданку, то так би й день пролежав.

Влітку ж добро, спати можна на сні, а харчуватись на селі. Де поїде — там і їжа:

— Ой, борщів же наодвідував!

Гадав одружитися — з учителькою місцевою. Та не вийшло діло — «не зійшлися характерами»: йому книжки, йому

агрономізація району, досліди, колективізація, а їй — кубелечко власне, затишне... Так і розійшлися.

Багато ще розповідає агроном дідові Максиму.

Та найбільше цікавлять діда пляни суцільної колективізації і організації інтенсивного господарювання на території машинотракторної станції.

Довго, довго говорять, плянують, захоплюються... І тепло стає і весело в агрономовій хаті... І книжки ніби оживають, ніби піддакують цифрами й фактами пляни великої перебудови.

IV

Сторожиха Костянтинівської сільради ще звечора старанно випрала прапор і тепер він майорить, купається в промінях вечірнього сонця. Денеде понад дворами ще й піском притрушено. А біля школи гуртки молоді, селян, школярів, малюків. Село Костянтинівка святкує „День врожаю“. Та й не самі. Приїхали гості: шефи з міста та представники з комуни „Зоря“. Шефи привезли кіно-картину „Басарабська комуна“. Для костянтинівців новина. Старе й мале поспішає подивитися.

Навколо дверей збилися в один галух, а вікно напів колом оточили й одержують чергові квитки. На дверях хоч і поставили подвійну контролю з дебелих хлопців, але довелося таки силоміць розпихати навал і заціпнути перед самим носом на гачок двері.

У великій кімнаті вже набилося, що й пальця не проткнеш і муха не прохопиться. Спітнілі обличчя полощуться в цигарковому диму. Сісти не можна, бо передні стоять, тиснуть одне одного. Сміх, ойкання, незадоволення.

— Ви ж світ заступаєте, сядьте...

Самі крайні стають на ослони, щоб таки ж побачити. Умовилися показати раніш „Басарабську комуну“, а потім говорити про свою „Зорю“.

А на дворі гнівається натовп. Серед малечі вихватився кирпатенький підліток і ну командувати:

— Вр-а-а-а...

— Ну, разом!

— Р-ра-з, д-в-а... І зірвали двері.

Впхнули ще з десяток, інші посунулися до вікон і знову кричати:

— А-га... а... а.

— Тю...

Конюра тільки головою хитає і безпорадно розводить вузлуваті руки. Підійшов до Омелька Дробота й мов правдується перед ним:

— Ну, що ти зробиш! Грамоти не знають, а вікна бити вміють...

— Не журись, бери закурюй та переходь до нас, а не то — всім селом соз гарнізуйте... — говорить і своєю відірваною рукою, наче обрубаним пеньком, придержує кисета.

Конюра посміхається й знизує плечима:

— Все голову ламаю... — Сказав і замислився. Цигарка затікає слиною, жовтіє й тріщить. Конюра важко сплюнув і наче б то сам до себе:

— Невже ж таки викинуть таких, як Панько і Купріян?

— Я був проти виключення їх з комуни — трохи подумавши додав: — цими днями була у нас комісія райпаркому, декому влетіло.

Дід Максим провідав Мозюпу в лікарні (майже вже вицухався він, тільки не хоче показуватися з обвезеним обличчям, ще з тиждень побуде), та й повернувся до Костянтинівки. Заглядів Омелька Дробота та Конюру — підійшов до них і слухають разом розмову — гарячу суперечку на товпу: — Землю собі саму луччу стесали, а ти живи як хочеш.

— А чого ж ти огинаєшся й не йдеш у колектив?...

— Нас радянська влада й так не обидить...

— Хай вони самі посмикаються.

— Оце так так! Якого ж ти греця в комнезамі?... Тоді он лізь Шкілеві під полу...

— Та ми за 12 років советської власті дещо розуміємо... усміхається Конюра. — Кібчик невелика птичка, та коготок має гострий.

— Ото правду Конюра каже, — тернина грушок не родить. Так і Шкіль добра наробить у колективі... — Обзивається вдова-незаможниця, член сільради. Сказала і зчервоніла під очима на товпу.

— Ходи й ти з своїм глечиком,— яхидно усміхається до неї дід Кашика. Він трохи випивши вже, повернувся до незаможниці й знову:

— А хіба забула,— дорікав горщик чавунцеві, що чорний, аж сам у сажі,— вкусив і зуби заховав.

— Та вона Шкіля за пояс заткне зі своїм господарством...

— А хіба біднякові до віку в злиднях сидіти?— встряє в розмову комсомолец Петька.— Вона не зацікавлена ісплатацією чужої праці, от... вона трудяща, таким і пільги дають... от...

— Ви ж на колектив ударяйте, а з неї не сьогодні, завтра милости просим, новий куркуль вийде.— Хитро й розкліпуючи кожне слово кинув хтось ззаду. Навтоп розступився, оглянувся, як не скаже: „Йди наперед, не бійсь і доказуй“. А говорить це Шкіль. Він тримає себе статечно й помірковано.

— Та я і звідціль скажу: милости просим: усім селом, всім гамузом іти в колектив...

Омелько Дробот переглядається з дідом Максимом. А далі дід Максим й собі:

— В колектив перейде все село, це правда, але тут одна є заковика... все село, тільки не всі гамузом. Куркуля в колектив приймати не можна.

— Коли воно буде вже край? Доки вже будете нас різнить?..

— Ого-го-го, бач якої...— посміхається дід Максим,— це, брат, тобі не в церкві, то тільки попові краще, коли всі, як одна отара. Бачите, на одній руці пучки та неоднакові. А в нас же диктатура пролетаріату, лінія в роботі класова...

— Хай йому біс,— вискочив зі школи Явмен Бородавка і прямо до Конюри:

— Мабуть навмисне привезли отаку картину, хіба воно ото й правда...

Всі насторожилися й повернулися до дверей школи, звідки вилітають один за одним, мов би з потягу на станції.

— Хай йому всячина?— обсмикує сорочку Смерека, а потім до Омеляка Дробота:

— Хоч картина цікава, але не віриться, щоб то так було в отій комуні.

— Чого це ви так думаєте, — цікавиться кущовий агроном Ништа. Запитав і усміхається до Омелька Дробота, мов би то думаючи: „Чи й не критик?“.

— От хоч би взяти й вашу камунію та перевести її на картину — говорить Смерека. — Хіба у вас не лаються, або не випивають, а в басарабівців наче б то завжди рай.

Омелько Дробот запалюється. Боляче йому слухати правду. Махнув не рукою, а колодочкою:

— Що ж, не так, то його й легко на добре дійти. Діло молоде, ми ніде не вчилися, а з кожним роком міцнішаємо... А знаєте, у малої дитини зуби ріжуться, то вона плаче, а мати радується. Так і ми: у басарабівців військові реб'ята, дисципліну знають, культурніші за нас, тому й краще, а у нас хто? Такі, як ви та я. Правда, нашу комуну є за що полаяти, недавно комісія з райпаркому була і декому зробили наганяй. Сьогодні розкажемо вам про своє життя, ідіть слухайте, критикуйте, допоможіть добрим словом.

Рушили знову до приміщення. Шкіль іде заднім.

— Куди пресся без квитка, — зупиняють його контро-льори.

Але Шкіль німий, як риба. Сіпонує першого з порогу, а на другого навалився всім своїм окоренком.

— Та пусти його, Демиде, свиня кричить, а в пліт лізе...

В президії вже сиділи Конюра, Гаврило Іванович Кундієв і дід Кашика.

— Товариші, — запрошує Конюра всіх до порядку. — Вам тут показували кіно-картину з життя „Басарабської комуні"... Тепер наші гості розкажуть і про свою живуху в „Зорі“. Давайте уважно вислухаємо, а потім говорити-мемо і про їхню і про свою роботу.

— Давно б час це зробити...

— Слово даю Гаврилові Івановичу, як ви добре знаєте, самому голові комуні.

Усхули говірки, тільки в темному закуткові іскриться цигарка. Гаврило Іванович трохи думає, тре рукою себе по скроні та шиї:

— Так я буду довгенько говорити: доводиться говорити вперше за десять років нашого життя. Половина нас тутешніх, а то й так недалеко, так що ви нас, можна сказати, знаєте. Моїх двох товаришів, що з ними я в голодний рік організував комуну, як звісно, вже немає. Одного через вікно в комуні вбито, а другого незвісно й по сьогоднішній день, де поділи бандити. Хто їх знищив, можливо ви краще знаєте.

Колишніх партизанів залишилося нас троє: я, Омелько Дробот і чоловік Ганни. За десять років довелося випити горя не мало, та й тепер мед горло дере.

— Я самокритики не боюсь, я дуже болю, коли бачу, що від мене чим криються, бояться говорити правду в вічі.

Звісно й вам, що й у маленькій сім'ї на всіх не угодить батько й мати, а у нас же 43 сімейства. Сімейка, можна сказати, щастя їй. Між нами є й такі, що виліз з грязюки, з куркульської загороди. Прийшов до комуні в полотняних білих штанах, а вже як побув у нас, обтесався, надіває галіфе і ніс дере вище тополів. Як був голодним, то страву їв, яку завгодно, а то вже :

— На борщу.

— Не хочу.

— А пирога?..

— А хоч би два!

А задоволиш якусь одну примху, то він ще більше вередує. За це мені і очі колють. Криють на зборах, обвинувачують раду, що надто вже добрі, що ми м'які. Але й твердий характер не підходить.

Зживатися доводиться не так легко. З одної печі хліб їмо... Буває гризня, жінки не помиряться, ну, що ж, розберемо, помиримо. Молодь хоче ходити і біля роботи в чистій одежі, а в гуртожитку треба їм всім дати ліжко, постіль... Є між ними й такі, що не люблять роздягатися й вмиватися, а так ото вдітий клочком і валяється на ліжкові, курить і плює собі під ноги.

А почнеш на розум наводити, то дехто вже й таке загне:

— Мене напугуєш, а як Сабонина, то й не бачиш. А Христюченку випивати теж можна.— Ну, звичайно, про-

сиш, переконуєш, на все не настаєш, а де тонко, там і дереться. Латаєш, латаєш та й плюєш. Ще б латати, та нема за віщо хватати.

От і маємо — вихід із комуни. За весь час ми хоч і виросли в десять раз, але й вийшло понад 70 чоловіка. А вийшли вони через 70 причин.

Ми хоч і в землю дивимося, а за сім верстов бачимо, хто й чим дише. От і зараз доводиться вишкрябувати тих що мутять, кому наш режим не підходить, хто гне в бік куркулів...

Правда, не так це легко зробити. На гнів немає ліків, а робити на галай-балай не доводиться. Зігнути гияку можна, поки вона молода, а вже, як устарілася, тоді нагинаєш і боїшся, щоб не уломила... Дехто тільки те й твердить:

— Негідних викидайте.

Звісно, чистка потрібна, але майте на увазі, що найлегше чоловіка виключити, але перед нами стоїть ще й таке завдання: ми повинні переробити чоловіка, перевиховати його.

Не будемо, звичайно, лизати пальці клясовому ворогові, коли в нього отечество на язиці, а на серці облуда, з такими нам не по дорозі.

— Це ти, Гаврило Іванович, порівняв гори з долинами, а багатих з бідними, — розірвав напружену тишу голос Смереки.

Ці слова, мов шука в тихому озері: плюсь і пішли, пішли ланками хвилі...

— Показує дорогу, а сам в болото лізе.

— Та громадяне, ось постойте. Було ж сказано, сидіти тихо, а потім говоритимемо й ми, — гукає до порядку Конюра. Але де там...

— Він тільки язиком грає!

— Правда, як олія наверх вийде!

— Розогрішіть громадяне, розогрішіть мені, — вибрався на ослін дід Кашика з-за столу. — Одне слово, розумієте, й точка:

— Перед вами Гаврило Іванович... Гаврило Іванович. Його знаєте, він не розсердиться на критику, розумієте, давайте так, хай він кончить, а потім наше буде за нами...

— Я так і знав,— продовжує Гаврило Іванович. Комуś я вже на мозоля наступив. Але це тільки початок. Буду тиснути далі. Бачите, коли хто неправий, то він завжди гарячиться. Ми ж і хочемо почути ваші думки про комуну та про колективізацію, бо за пляном сільсько-сподарчої кооперації в нашому районі організовується машино-тракторна станція. Наша комуна якраз вже й є кушем колгоспів району. От коли що маєте сказати, вийдете ось сюди після мене й говоритимете, а тепер мені не заважайте.

Сьогодні св'ято врожаю. Подивіться, що говорять он ті плякати, що ваші ж комсомольці їх і робили. Пшениця у вас і у нас наполовину різниться. Ви 30 пудів, а ми 60 на гектарові. Ячменю у вас 40 пудів, а у нас 82, жита у вас 60 пудів, а у нас 110. Од чого це воно так?

Ну, звісно, своєчасна хороша обробка машиною, от вам і родить краще. До першого жовтня минулого року господарство вкладалося в 154 тисячі, а тепер маємо понад 200 тисяч карбованців. Ростемо. Прибутки ростуть, росте й наш добробут. Вже маємо не тільки хороші приміщення для худоби, а й для себе. Це підняло наш авторитет. Щодня одержуємо заяви про вступ, гальмує зріст відсутність приміщень. Погано у нас ще з культурно-виховавчою роботою, це треба признати. Коли ми й тут так підтягнемось, як в господарчому відношенні, то ми будемо ставити свою комуноу, як зразкову,—я кінчив.

— А чого ото не викинули ще й досі Христюченків?— несміливо хтось буркнув із середини. Передні оглядаються, наче запитуючи один одного „хто ж це такий сміливий“. Тиша.

— Давайте ще запитання.

Тихо.

— Так що, немає більше запитань?

— Товариші, думайте швидше,— запрошує Конюра.

— Хай відповідає, а там видно буде.

— Ми за Христюченками пильнуємо,— говорить Гаврило Іванович.

— Так пильнуєте, що з за дерева не бачите лісу!

— Мало нашої крові попили, а тепер в комуні наїдаються...

— Я до сьогоднішнього дня про Христюченків не чув ні слова. Кажіть, чого ж мовчали раніш?

— Говорили, а Омелько Дробот, хіба їх не знає?

— Омелько Дробот біля свиней, а Христюченко Яків член ради та ще й завідувач господарством.

— Як же я туди піду, коли я з ними був на ножах?

— Товариші, це неорганізовано. Беріть слово і виска-зуйтеся, де заковика...— просить до порядку дід Максим.

— Дайте слово.— Встає дід Кашика і говорить:

— У нас в 1917 році, коли кров проливали за волю, то кричали й казали: „долой ісплатація“, „долой собствен-ність“, „да здраствует братство і равенство“— розумієте, я трусив своєю бородою в загонах червоних партизанів, бив гадів, а тепер, що ж я бачу? Должны ми всі об'єдна-тись в одну сім'ю. Коли викидати Христюченків, то вики-дайте й Лузанів. А тепер почнемо гарнізацію в общем ма-штабі. Тракторів хотять накинуть на викуп. Будемо самі,— ми голодрапія,— то хіба ж ми вилізем з боргів. Без за-житих людей нам не обійтись. Розумієте, ісплатацію розру-шили, тепер гарнізувати всіх треба гамузом, всім селом...

— Ми взяли шефство над вашим селом,— говорить ро-бітник з заводу.— Наша робота, скажу правду, ще зовсім була невеликою, її ще не видно. Тут винуваті й ми й ви. Ми через те, що тільки до вас налітали, і не проводили постійної роботи, а ви через те, що вважаєте шефів за багатого дядюшку, який вам з своєї кешені почне вивер-тати золоті гори. В зв'язку з масовою колективізацією, роботу ми ставимо інакше: через тиждень приїде до вас наша робоча бригада і працюватиме разом з комуною. Коли я їхав сюди, то робітники нашого заводу доручили мені добре придивитись, як живе індивідуальний і як жи-вуть в комуні. Я оце трохи у вас пожив, придивився, ось з отим чоловіком, що сидить он, між вами, а звуть його дідом Максимом. Він забився здалеку, бо він прочув про те, що ніби то комуна з боку й хороша, а люди її бояться. От ми з ним довго копалися, підраховуючи, що ж вихо-дить? От візьмемо хоч би й Конюру. Таких господарств, як ото у Конюри, у вас половина. Як же він живе? Працює

день і ніч. Це ви всі добре знаєте. Родить у нього трохи й краще, ніж у діда Кашики, але ж Конюра товчеться день і ніч. І не сам, а й жінка та малий синок. Газету читає тільки перехватом серед ночі, а для громадської роботи часу у нас немає зовсім. Добре він робить, що бере на облік свою роботу. Учить все до ниточки, і от з першого квітня до першого жовтня, коли найголовніші бувають роботи, Конюра записав: скільки витрачено часу на всі роботи. Робочий денькладається пересічно в 17 годин, а жінка його робить 18 годин. Коли подивитися на роботу жінки, то в неї робота біля печі, прання, прибірання, догляд за дітьми—за півроку забрала півтори тисячі годин. Це щодня вона вісім годин крутиться в хаті, а десять годин на городі, в степу. Доводиться дивуватися, що ваші жінки після такої роботи ще й маківками цвітуть. А коли додати до цього ще малих дітей, які дихнуть не дають, то зовсім картина буде ясна. А як у комуні? Он Омелько Дробот. Як він живе? У них робочий день вже менший, з кожним роком вони роблять все менше й менше. Рік тому вони працювали на жнивах до 15 годин на добу, а цей рік робочий день у них має 12 годин. Комунарки роблять до 8 годин. На прання, на догляд за дітьми, на готування харчів вони витрачають щодня не вісім годин, як ото жінка Конюри, а тільки 2 години. А взяти ж і наслідки роботи. У комуні пшениця дає 60 пудів, а у вас 30. Комуна за рік своєї роботи має чистого прибутку від своєї праці на кожного робітника 180 карбованців, а господарство Конюри дало тільки до 50 карб. А дід Кашика і кінці з кінцями не зводить. Чому ж це так? А тому, що в комуні велике машинізоване господарство. Вони не витрачають на горілку так, як ото дід Кашика витратив за останній рік 183 карб. На церкву ви витрачаєте біля 1500 пудів пшениці щороку, а на газети, на культурну роботу і чверть копійки не падає на господарство. Дід Кашика ходить, ахає, що й те не так, і те не так, а жінка його сльози витирає. В комуні ж комунари разом з машиною гремлять пісні перемоги... Робота в колективі, як танці на весіллі...

Зірвалися оплески.

— Та хто там ляпає на свою голову?— буркнув хтось із закутка.

— Слово має Смерека.

— Харашо нам товаришу-робітнику, слухати отаку вашу розмову. Спасибі, що робітники за нас клопочуться. Оце вперше почули ми од вас, що мужика не вважають за лодиря. Я хоч і сьогодні в колектив. Але ж сім'я і ногами й руками від нього. От, як би ви прийшли до мене в хату, та й послушали, що говорить сім'я. Отут уся й зап'ята...

— А я так скажу,—вилетів кулею наперед усіх комсомолец Петько.—Комуна ще лякає отими виходами. От, коли б їх менше було, то не те б сказали. Ми слухаємо тих, що їх вигнали з комуни. Прислухайтесь, що вони тільки розказують! Вони приплітають і таке, що воно в дійсності й не було. А це все од того, що комуна, хоч і недалеко од нас, але ще між нами є тин, через який тільки кури перескакують на їхні буряки. Тиждень тому наш хуліган побив червоноармійця-комунара, який допомагав поставити нашу культурну роботу в хаті-читальні... от. Що тут говорити! Комуна має великі допомоги бідноті, це факт, от... Ну, а про діда Кашику не буду й говорити. Він передає куркульські слова, бо в нього й молоко куркульське он ще не висохло на губах... от...

— Ну й пішло, ні старшого ні меншого, камсамол!..

— Правда хіба очі коле? Комса, як коса, нікому не вступить.—обзивається з місця Петько.

Довгенько ще говорили, сперечалися, потім ухвалили резолюцію, де згадується про підвищення врожайності та організацію союзу. А слова: „тракторами зустрінемо осінь...“—за пропозицією діда Кашики, більшістю голосів проти,—зняли,—провалили...

V

Конюра запросив діда Максима до себе ночувати. Живе він зі своєю старшою од нього жінкою край села, на нових садибах.

— Тільки тепер оце розжився,— розкажує дідові Максимові.— Хоч мене вже і вважають середняком, але ж я бідняк із бідняків. Землі нарізали в революцію, а то ж зовсім не було, лісу на хату одержав через комнезам, а минулого року взяв кредит у сільсько-господарчій кооперації на корову й коня. Корову купив, а другого коня, так і не купив. Гроші, що брав на коня, дав був Шкілеві й разом з ним збирав яечка. Через три місяці з такої комерції були збитки й довелося мені покривати їх своїм кредитом. Так уплутався, що досі видихую! Оце на косовиці трохи одробив...

— Да, тут, брат, прибуток і убиток на однім возі сидять,— зауважує дід Максим, наче не Конюрі, а собі, наперекір же своїм думкам. А думок тих після таких зборів, цілий мішок, та ще й клунок.

— Воно то так. Не підвезло,— говорить і розмахує руками Конюра.— Тепер і я зрозумів, що попався на удочку. А вже як топишся то й за бритву хватаєшся.

Отак ідуть і розмовляють. Дійсно, Конюра попав у Шкілевій ятір, а тепер Шкіль тільки іноді на Конюрині бідкання буркне:

— А ти думав як? Милости просим: гіркі дітки заробітки.

Після цього Конюра хоч і кинув комерцію, але чомусь довго не поривав зв'язку з Шкілем. Це товаришування й призвело до біди. Тепер Конюра хоч і кається, та вже не вернеться.

Конюра в Явдоні вже другий чоловік. Батьки її були заможні, так що приданого Конюрі привезла повну скриню, а найбільше полотна. Першого чоловіка у Явдоні вбили червоні повстанці, бо ж він був у пана за старшого воловника й терся з панами. З того часу Явдоня була вдовою, довгенько просиділа, ніхто не хтів з нею зв'язуватися, а Конюрі що?

Подумав, подумав... подобається молодиця, хіба не все ідно, чи вона вдова чи дівчина? Подобається — от і все. А вже коли взяв, то з рота мазниці не зроблю. А в тім хтоїзна...

Їх звела недоля під одну стріху. А, звісно, жінка не черевик — з ноги не скинеш. Коли народився синок, то стали ближчими й веселіше місили глину для нового сараю. А це вже є й доня, так і хату вже закінчили. А що вже хата вийшла, так і Шкілеві заздрісно. Вечорами в новій хаті Явдоня мотає моташку думок, а Конюра цю моташку розпускає...

— Оце хату вже закінчили, — бувало радується Явдоня. — Тепер садочок, високий забор, ворота зі стріхою...

— Я й кажу, що те, — заперечує Конюра. — Це вже, виходить, що так і шугнемо до куркулів.

— А доки ж ти сидітимеш серед голоти?

— Це не наша дорога...

— Та ти мені про колектив і не нагадуй, — сердиться Явдоня.

Доходило до того, що Конюра іноді схопиться з ліжка такий сердитий, що тікає на подвір'я спати.

Конюра не чекав, що Явдоня буде така вперта й не зробить навіть кроку до сусідньої комуни. А там же його товариші. Та де там! Явдоні комуна — це щось таке, що гіршого й на світі немає:

„Та хто ж туди з хазяїв пішов? А як же хата?.. Навіщо ж я ото цілий рік ночі не досипала, та все вимазувала її?..

— І в комуні є де жить.

— Я тебе не держу, гайда, хоч і сьогодні, а я з своєї хати нікуди не піду.

Отакі розмови бувають вночі. А вдень Явдоня з радісним обличчям ходить по хаті з кутка в куток і віхтиком витирає пиляку, чепурить піч, примаже долівку, та ще й півників підправить на грубі. Над вікнами розвішає свої рушники, а на столі аж дві сервети.

А сьогодні оце йде Конюра з дідом Максимом та й гадає: з якого ж боку підійти, щоб їй розказати про сьогоднішнє свято та сьогоднішню постанову про організацію нового колективу. Що він, — Конюра, — чоловік Явдоні, записався одним з перших організаторів СОЗу — як про це їй розказати?..

— Що зі Шкілем після цього я розходюся, це для Явдоні буде непогано, а от про СОЗ, не знаю, з якого боку й почати. А що, як прожене з дому? Вона в мене така!

VI

Ще 1921 року зорганізувався Костянтинівський партосередок. Тепер в ньому 7 членів партії, та один кандидат — вчителька. Зі всієї кількості, крім вчительки, два наймити, чотири — селяни від плугу й один службовець. Найстаріший член партії це — Мозюпа. Сьогодні тільки во повернувся з лікарні, почуває себе кепсько. Він ніколи не чекав зустрічі в Костянтинівці з дідом Максимом. Мозюпа й думкою не припускав, що дід вичатиме комуну та село Костянтинівку. Настрій зовсім зіпсувався, коли довідався, що дід вже другий тиждень тут, що й він прийде на об'єднані збори партосередків Костянтинівки та комуні.

— А чи говорив він кому про мене? Чи знає Райпарком?... Може вже що передав і до Контрольної Комісії...

Пригадує Мозюпа минуле товаришування з дідом Максимом, виколупує з давноминулого деякі історії, намагається за щось ухопитися, що хоч би в будь якій мірі затьмарило постать діда - комуніста. Ні, хоч з вогнем пройди в темряві минулого, жодної ж тобі зачіпки!

Мозюпа не ходить, а прямо тюпашить по хаті сільраді, де призначені об'єднані збори.

Ось через годину ці збори почнуться, стоятиме доповідь про суцільну колективізацію та організацію машинотракторної станції. Наче нитки перехрещуються на варставові, так змагаються думки в голові Мозюпи:

— Хіба я проти колективізації, як ото йому закидає дід Максим? — Мозюпа зловив цю думку, зупинився серед хати і приклав пальця нігтем до зубів:

— Я ж тільки за повільність... ступнево це все треба робити. Треба починати з договірних груп, а потім поволі їх переводити на СОЗи... А машинотракторну станцію замінити прокатним пунктом... Це селянинові було б до душі...

Наче школяр, що зрештою рішив таки завдання, так зрадів і Мозюпа; розігер зморшки на лобі, підбив догори гриватий чуб і почав підбирати матеріяли до зборів осередку.

Рипнули незнайомим рипом двері й увійшов дід Максим. Звичайний вигляд діда ще більше спантеличив Мозюпу. Одразу в його голові промайнуло: „маскується, могила, чорний гроб, точка... Маскується“...

— А я гадав, що може й сьогодні нас підведеш! Ну, добре, що ти оце приїхав. А ти знаєш, що сталось? Ось на, читай...

І показує Мозюпі папірця - призначення: „Максим Курман призначається на директора машинотракторної станції...“ Дибав Мозюпа очима по папірцеві, як муха по сметані, а груди ширшають од внутрішньої напруги. „Як же ж мені бути далі?..“—запитує сам себе Мозюпа.—Отак!—думає Мозюпа і силує себе до усмішки, щоб дід не міг відчутти його хвилювання.

— Ну, як твоє здоров'я?—спокійно й лагідно запитує дід Максим.

— Спасибі. Все пройшло...—ніяково відповідає Мозюпа і не хоче дивитися дідові в обличчя, ніби він заклопотаний у справах і щось так настирливо шукає в паперах.

— Кажеш, все пройшло?..—спокійно відбиває дід слова Мозюпи і робить натиск на слові „все“.

Мозюпа підвів тільки на мить свої запововілі очі, обшмалив ними дідові лисину, та й знову перекладає папери, коротенько й начебто серйозно зауваживши:

— Все... не все... а... будемо працювати...

Дід Максим розказує Мозюпі про свої вражіння. Радіє, що вдалося йому з Конюрою за допомогою комуни та шефів організувати новий СОЗ аж на 350 гектарів. Тепер дід Максим остаточно переконаний, що на загальних зборах громади СОЗ підтримає думку машиново-тракторної станції: перейти всім селом (виключаючи куркулів), до суспільного обробітку землі.

— А я все ж таки не певний...—намагається спокійно говорити Мозюпа.—Мені здається, що з СОЗами ми... спішимо... А чи не краще буде почати з договірних груп, а потім їх поволі перевести на вищі форми колективізації?

— Та покинь ти, Мозюпо, ото свої слова: „поволі“, „ступнево“, „а не“, „непевний!“ Хіба вони на сьогодні підходять?.. Ех, жаль, що тебе не було в „День врожаю“, от почув би ти, де наші помилки! Ми звикли свою роботу гудити, недооцінювати... Може тобі не так усе помітно... А от повір мені, хоч я ніби й стороння тут людина... Правда, я дуже болю цією справою, а тепер доводиться за неї братися і добре братись... Вже другий тиждень робота кипить. Це мене радує, але ж і труднощів багато... Та я біля такої роботи наче молодшим стаю... Помилка партосередку, що не ставив відчиту комуни на селі, що в комуні й у селі культ-робота занедбана. Багато розмов, куркульських наклепів відпало, коли комунари свою роботу, своє життя поставили на критику трудящої маси. От бачиш, вже організували, хоч і невеличкий, колектив. А ти в це не вірив. Туманиш свою голову договірними групами... На сьогодні це вже не підходить. Тут потрібна масова робота. Треба вміти показати, розказати, довести... Треба допомогти спантелченому куркульською агітацією біднякові й середнякові зрозуміти лінію партії щодо організації великого колективного господарства... От що...

— Я хіба проти колективізації?.. Я тільки боюсь, що селянин ще до цього не підготовлений і ми ризикуємо застатися без хліба... Посівна площа скорочується... Кожен сіє тільки для себе...

— Що-що?.. Селянин, кажеш?.. — скипівши перепитує дід.

— Я суджу по своїх селянах... — виправдовується Мозюпа. Говорить і сердиться сам на себе, що таки не втримався й висловив свої сумніви.

— Ого-го-гоо, хлопче!.. Я вже тепер бачу, де заковика. Вся біда твоя, Мозюпо, в тому, що ти не добачаєш бідняка, що ти не бачиш і куркуля. Для тебе село — це якийсь кісіль, — для тебе є тільки „селяни“... Тепер я бачу, що ми з тобою зовсім розійшлися.

ОЛ. ВЕДМІЩЬКИЙ
ЗАТОНИ БУРУЮТЬ

Приїхали, спинилися в сільбуді —
І вечір сполохом над хатами тремтить.
Село напружено гартує груди —
І дим вагань летить, січе тривожну мить.
Так ось вона — редакція й газета!
Машини дужий рух і чорних літер блиск...
Ростуть рядки, як пух заметів,
Ростуть в гурті думки... І ось — в сільбуді — тиск.
Летить папір, неначе сніг на сцені...
Сьогодні мисль кипить, тепер село — сількор...
І стежив з усміхом із ряби Ленін,
Як слались аркуші, неначе коленкор.
Село шумить, бувають всі затони...
І корпус цицero уже змінив давно.
Редактор тихо нам: „покиньте шпони“...
А повідь дописів прорвала греблю знов.
І ось вона... Ще пахнуть свіжі фарби,
А гасла номера, як постріл, на кутках...
Читають всі — і вже скриплять, як гарби,
Хто в сітях-вуличках тут був за павука.
А завтра вже — на всіх кутках наради,
Змагання і борня за гуртове — артіль...
Так буйно на селі зросла нова розсада
І радість молода покрила чорний біль.
Всміхнулась даль тонами акварелі...
Її приніс, відкрив тут олив'яний гість,
Що бив так влучно дробом нонпарелі
Й пускав щодня в степи крилату й гостру вість.
І степ устав, рвонув останнє жало —
І он на вигоні кубло старих богів...
Спахнув огонь, повітря задрижало
І дим ікон зірвавсь, під небом затремтів.
Яка краса! В цім полум'ї згорає
І раб, і власник, і тяжкий селянський біль.
Думки летять, знімаються, як зграї,
І мчать у путь, куди дзвенить село — артіль.

Я. Кальницький

ЛЮДИНА ТА ЇЇ РУКА

„Сосновець“ заревів, як поранений морж, повернувся правим бортом, показав корму й пішов різати хвилю. Незабаром його щогли пройшли повз Сундуків.

Од Кольських гір сунувся туман. Спустившись на воду він глушив обрії, стирав контури... Кожен будинок перетворився на острів, загублений у тумані.

Семен Чертовиків роздягнувся, сів до столу й коло лампи став роздивлятися на руку. Горпина, — дружина його, — висока, ще струнка жінка, з суворим і блідим обличчям, — мовчки підійшла ззаду, подивилася...

— Скабку загнав? Завжди так, не бережешся. — Семен показав сина, що порався за стіною в коровнику.

— Михайко, помий руки, скабку витягнеш. — Михай втер пальцями носа, і став митися над відром. Потім, озброївшись довгою й товстою голкою, почав копирсатися в пальці. Семен одсмикував руку, сопів, кретавав...

— Буде. Добре, сама вийде.

Короткий день провалився в море. Вода почорніла, затока надулася, туман зібрався в хмару й сів на Ведмежу гору. На півночі, у далекій холодній порожнечі, загорілися великі білі зорі; Кольські гори поволі нижчали.

Вітер виліз зі свого барлогу і розігнавшись вдарив по воді. Притихлі хвилі стали дибки; окіяні вкрився шумом, затремтів і з усіх боків на острів посунули буруни.

Семен Чертовиків сказав дружині:

— Уже сьогодні по вівці не піду. Рука ніє. Попаритися б добре.

Горпина взяла сокиру й вийшла до сіней.

Хтось постукав у вікно. Семен придивився: — Увійхось, адже ж не замикаємо.

Увесь морозуватий, з замерзлими вусами й бородою, увійшов приятель і сусіда Чертовикова, Михайло Петрович Попов. Він скинув шапку, втер нею чоботи й, сівши до столу поруч Семена, став креслити пальцями на цераті, потім витягнув свої довгі ноги й почав роздивлятися стелю. По-

дивившись вдосталь на стелю, перевів погляд на куток, на піч і нарешті, наче невбачай, почав :

— Зима то цього року зла йде. Палива є небагато, га? Семен погладив широку рижу бороду.

— Це вірно. Чайку б попив, Петровичу.

— Я до того веду, — казав далі гість, — що може завтра пішли б з тобою до пароплаву, сирняку пригнали б.

— І це добре, та ось скабку загнав; рука пухне...

— Не зважай... У лазні попарисься, усе й вийде. А не вийде — шилом добудемо.

Горпина ввійшла до хати, кинула біля печі оберемок дров, поставила сокиру до кутка, роздяглась і мовчки почала накривати на стіл.

— Кипить уже в казані — промовила вона, ні до кого не звертаючись.

По третій шклянці Михайло Петрович статечно підвівся й надів шапку. Прощаючись, він запитав :

— То ж як воно, по дрова?

— Попарюся вже, тоді видно буде. Вранці прийди.

Семен вилив на себе чотири цебра окропу. Він шохвилини бризкав до духовика. У маленькій дерев'яній лазні, що нагадувала курник, висіла густа пара.

Знесилений він ліг на піч; спав погано. Горпина, що при-мостилася коло нього, на лаві, всієї ночі слухала, як він стогне й бурмоче. На світанку вона не стерпіла й розбудила чоловіка :

— Семене, чуєш, Семене, може салом натерти... — Він важко підвів голову й поставив на дружину мутні червоні очі. Гаряче обличчя здавалося розпухле.

Горпина стиснула зуби :

— Що будеш робити? Худобу не пригнали, дров мало.

Вона зробила з снігу компрес. Од холоду Семен очунав.

— Горпино, — хрипло покликав він, — пішла б ти до Палича, йому фершал ліки залишав. Може що й дав би. Розломило всього, сили нема, руки не підніму.

Михей, що спав на полу біля печі, раптом підвівся, зирнув на батьківський срібний годинник, що висів на стіні,

й хапливо став умиватися. Вдягнувшись, ухопив книжки й подався до школи.

На дворі глуха ніч: місяць похитувався над островом, зірки кружляли в повільнім корогоді й затихлий вітер часом вищав у горах.

Палич прийшов зі скринькою од цвяхів. У скриньці були баночки, пляшечки, коробки. Він поставив свою аптеку на стіл, потім замислився:

— Не доберу, що дати. Може порошок, може маззю помазати... Чи капок дати. Ось дивись, що тут написано... „Ка-каплі Іноземцова“... — коли на живіт захворів, допоможуть... Знаю я. А це... не по-нашому щось написано. Понюхай, Семене. Може згодиться?

По довгим роздумуванні Палич помазав руку Семенові йодом і дав випити пляшечку віденського питва.

— Ось побачиш, полегшає — сказав він, виходячи. О 12-й годині злегка посіріло і на заході показався крутий Биків ріг. Михайло Петрович зібрався в похід і завернув до Семена.

— Ну, як живі тут? — спитав він, увіходячи.

— Погано, — сказав Семен. — Розломило всього; попарився. Палич чимсь помазав, щось до нутра дав. Може полегшає.

— А ти нічого, не поспішай, полей. Минеться. Коли ж що, то не сумнівайся, гнати сирняки й тобі прижену. Семен дякував приятеля, просив дарувати; кречучи повернувся на бік і натягнув на голову кожуха.

Кінчали лаштуватися до зимівлі: утепляли коровники, чистили труби, ладнали дахи. Там і тут стукотіли молотки — то рибалки паклювали, ремонтували стіни.

До Палича — голови сільради — підшов невисокий, широкоплечий і худорлявий рибалка, Карло Ісіярві. Він вдягався як і всі на острові: ватяний бушлат, обшитий хутром капелюх, високі чоботи.

— Мені йола треба тягти беріг — сказав він, горнучи цигарку.

— Можна тягти, — погодився Палич і поклав на бік вила, що ними згрібав гній. Недалеко, лагодячи сани, порався Михайло Петрович. Палич склав долоні рупором:

— Діду, перекажи там: Карлову йолу волокти...

Петрович крикнув Людвігу Еріксену, що робив на своїй хаті:

— Гей, чуеш, Карлову йолу волокти.

Заклик обб'їг селище. Коло саморобного приплаву зібралися всі чоловіки.

На пащі — маленькій круглій шлюпці — Карло поплив до йоли. Судно похитувалося недалеко берега. Карло зліз на палубу, закріпив кінці й став вибирати котву. Скоро донісся його голос:

— Віра!

П'ятнадцять чоловіків узялися за кодолу. Семен тягнув лівою рукою. Михайло Петрович одштовхнув його:

— Іди вже, без тебе, однорукого, впораємося.

Семен засопів і щось пробурмотівши пішов.

Через двадцять хвилин йола лягла поруч інших йол і баркасів, кілем догори.

День погас, не розгорівшись. О другій годині, знову виїшли місяць, зірки. Ще через півгодини вогняним вихором фаркнули сполохи, — перші сполохи за ту зиму.

Повертаючи зі школи дівтора милувалася зі сполохів і ділилися новинами.

— Карлову йолу витягнули, — сказав круглий кошлатий Ейнар Еріксен.

— У мого татка рука розпухла.

— А хто дрова прижене? — запитав Ганс Постників. Хлопчик говорив з норвежським акцентом. На його, блідім сірим обличчі блимали великі очі кольору холодних фінських озер. Обличчя ж було задумливе й не по-дитячому серйозне. Треба б було сонця, тепла. За все життя хлопчик пробув під літнім сонцем не більше десяти місяців.

Михей витер рукавицею носа й гордим баском сказав:

— Самі приженемо. З Петровичем зробимо.

— Я був на пароплаві — сказав Ейнар. — З батьком на боті ходили. Сидить на камені; корма одвалилася й потонула, на носу каюта велика-велика і там консерви.

— У Михайла Петровича ціла труба з пароплаву.

— А хто бачив жовті ручки у Палича, на дверях крутяться? Це теж із пароплаву.

Увішовши в хату Михай насамперед запитав про батька. Горпина нічого не відповіла й поставила перед ним миску з вареною рибою.

— Їж, — сказала вона замість відповіді. — Завтра вівці шукати підемо.

— У людей вівці вже дома — погодився Михай, беручися до страви.

З печі долітав стогін, інколи чулися зідхання.

Михай зііз на лаву й торкнувся батькової ноги.

— Татуню, боляче тобі?

— Не те щоб боляче, а стріляє, аж розвалило всього. Ти, Михайко, вже дивися... За хазяїна будь. Яруси висувати треба; гачки зібрати, помазати.

По обіді Михай звернувся до матері.

— Ти, мамо, мені рукавички полатай. Я дров нарубаю. — І не поспішаючи, як це робив батько, вдягнувся, узяв сокиру й вийшов.

Горпина примостила бочку - водянку на сани й потягла до криниці по воду, на другий кінець селища. Михай кинув сокиру, догнав матір, вирвав їй з рук мотузку й уперто проказав:

— Ти, мамо, підлатай рукавички. По воду я й сам збігаю.

Горпина нічого не відмовила, тільки в очах їй блиснули молоді вогники. Не заперечувала; повернулась додому.

Коли Михай приволік водянку — на печі і під лавою вже сушилися нарубані дрова.

З вечора завилла хуртовина. Рідкі будиночки тремтіли перелякані, шулились од холоду. Кожна плянка, кожна дошка своєю нотою відгукалася на вдари вітра. Буря била по воді, наче по казану. Хвилі гризлися, шипіли, котилися на беріг, з гудінням розбивалися об скелі. Вітер підхоплював рев і гул, ніс до далеких гір і там, б'ючи об скелі, творив гучну різноголосу луну. Став падати густий сніг. Вітер не дав йому лягти на землю; підхопив біля дахів, завернув, закрутив і поніс, як льодову ріку, над островом. По дахах зата-рабанили громаки, скло задзвеніло, вікна осліпли.

Ні хат, нічого... Сніг засипав селище.

Тої ночі Семен Чертовиків почував себе зовсім погано. Довго перевертався, бурмотів, на світанку зліз було з печі й впав непритомний.

Палич зустрів Горпину в сінях.

— Трапилося що? — запитав він, протираючи очі.

— Погано Семенові. Хотів іти і впав. Непритомний лежить.

Палич почухав потилицю, розгладив борідку й став скубти свої світлі вуса.

— Зачекай, — сказав він задумливо, — може що й надумаємо.

Віра Юрківна, — дружина Палича, — уже не спала. Вона запалила лампу й нашвидку прибрала кімнату.

— Сідай, гостюй.

— Ох, ні, не до гостини вже, — одмахнулася Горпина.

Палич вдягнувся, взяв під пахву скриньку свою й пішов за Горпиною.

Семен все ще був непритомний. Палич вилив йому в ніс півпляшечки салом'якового спирту. Семен замичав, чхнув і розплющив очі.

— Що з тобою робитимемо? — докірливо сказав Палич.

— Ох, і сам не знаю... Хіба що собачу шкірку прикласти.

— А й вірно, — пожвавішав Палич, — ми то й забули про це. Ти зажди. Я це зараз же зроблю.

Палич подався на другий кінець селища, де в лазні при-тулювся господар єдиної собаки, Карло Ісіярві. Нашадок шведів, норвежців і финнів багато років жив сам. За єдиного друга в нього була хирява собака.

Палич довго добивався, кричав:

— Карло, Карло! Одімкнись, чорт! Бач, заклався. І чого це закладатися? Одімкнись, чорт! У нас на острові крадіжок не чути.

Нарешті Карло одчинив двері. Він стояв перед Паличем трем-тючи від холоду, загортаючися в накинуту на плечі куцанку.

— Ти що це, закладатися надумав? Тут людина ось-ось помре, а він замкнувся...

Карло просив дарувати й виправдувався, що вітра багато що вітер, мовляв, тепло видуває.

— Ну, добре, — сказав Палич, — треба твою Райку зарізати.

— Кого зарізати?
— Райку, сучку твою.
— Е, ні... Цей собак хорош. Різати не дам.
— Та кажу ж тобі, людина вмирає! „Хорощ, хорощ!“
Семен Чертовиків далеко більше хорош.
— Що? Семен? Погано йому?
— А про що ж я тобі кажу?
— Зажди хвилини.— Ісіярві зник за дверима і з хати до-
нісся його голос:

— Райка, Райка, іди сюди. У, мой хорош собачка. Іди, мой
бідний собак...

Коли Карло передавав собаку, Паличу здалося, що на
очах його блищать сльози. Карло витер очі, хлипнув.

— Вітру дуже багато...

Палич ухопив собаку за карк і побіг. Вітер рвав одіж,
сніг сліпив очі; та нахиливши голову він уперто пробивався
вперед. Райка тихо вищала.

— Погуляла, Райко, погуляла, цюця. Пора й людині по-
служити,— промовляв Палич і біг далі.

Коло самої хати Чертовикових він завернув за якусь
комірчину. Затулившись од вітру, й снігу він стиснув кріп-
кими пальцями собаче м'яке горло.

Потому добув з пихов ножа, надрізав, смикнув і витяг
собаче тіло з шкірки, як із мішка. Шкірка ще диміла; по-
даючи її Семену Палич сказав:

— Хороша була собака. Карло навіть плакав.

На хвору руку поклали компреса з мокрої собачої шкіри.

Другий день хлопці сидять дома. Цілу добу миготять
лямпи, горять дрова.

Палич сидів за столом із круглоносим пустуном Васською —
молодшим сином — на руках і доїдав юшку, коли до кім-
нати ввійшов увесь засипаний снігом Михай. Він витер очі,
витер сніг на чоботях і надломаним баском заявив:

— Батькові погано. Мати просили, може дасте нам якої
допомоги.

Палич покликав Віру Юрківну.

— Що ж діяти, Вірко? Не помагає шкірка. Погано Семену

й нам оце недобре. Ліки то всі спробував, допомоги нема.

Віра Юрківна сказала:

— Чула я, що настоянка з павука хрестатого добре помагає... Та де його взяти? У нашім краю й мухи порядної не побачиш.

Михей стояв коло дверей з шапкою в руках і чекаючи позирав то на Палича, то на Віру Юрківну. Наче злякавшись, що вони відмовляють, він безпорадно розвів руками й став просити:

— Та вивже, просимо вас, не кидайте нас без ласки вашої.

Палич почесав потилицю й став смикати вуса, як це завжди за тяжких хвилин робив.

— Повезти б його до Териберки, та бач, хуртовина... Добре, поклич людей на сходку.

В тісній шкільній кімнаті, де стояло сім старих парт і на стіні брудною плямою виділялася мапа півкуль, відбулися загальні збори громадян Кильдинського селища. На порядку деннім було одне питання: „що робити з Семеном Чертовиковим, який уже з тиждень хворіє“.

Збори добре бачили стіл президії, що за ним, освітлені лампою, сиділи Палич і вчителька Марія Григорівна за секретаря.

Палили чоловіки, палили баби, а Карло Ісіярві, не встигши допалити, їв недокурка й горнув нову цигарку.

— Так що, громадяни рибалки, спершу буде моя доповідь про Семена Чертовикова — почав Палич (вчителька вже встигла накреслити на папері: „слухали, — ухвалили“).

— Як вам відомо, про це й казати нема чого, фершал виїхав на „Сосновці“ до весни. Усю свою штуку залишив мені, наче б то на зберігання, і між іншим сказав, що коли було акта складено. Та я про це не кажу, хоч і довелося мені дві півпляшечки на Семена викинути. Отже, моє слово таке, що Семену ні ліки, ні пара, ні собака шкірка не помагає. Тільки но прибігав Михей і слізно просив помочі. І як приказка — у гурті й смерть не страшна — так і я думаю, що нам слід усім поговорити, щоб допомогти громадянину нашого селища, Семену Гнатовичу Чертовикову.

Палича навіть у піт кинуло з такої незвично довгої промови. Він зняв шапку, витер рукавом з обличчя піт, підморгнув до темряви, що в ній чорніла його аудиторія, й запитав:

— Хто, громадяни, слово хоче?

Хтось кашляти став і в темряві яскравіше розгорілися вогники саморобних цигарок.

— Допомогти треба,— протягнув хтось у темряві.

Палич дивився туди, підбадьорюючи всміхався і все закликав:

— Ну, що ж, громадяни, кажіть щодо діла.

З темряви почувся голос Михайла Петровича:

— Плавав я замолоду на „Дельфіні“, так теж історія була. Здоровенний у нас був боцман, Олександра Лександрович Бергер, із норвежців, так ото білував звірка, а зараза до жил пішла. Капітан каже, руку треба одрубати,— а він не схотів. На третій день помер.

І знову тихо стало в кімнаті. Палич знову став закликати висловлюватись. Та на жаль почув голос Віри Юрківни:

— Звичайно,— сказала вона,— що ми можемо знати? Коли б ще павук був... Темні ми. Хіба що Марію Григоровну попросить, нехай сама скаже... А коли огневиця? І знову ж до Териберки тепер не дістатися, вітру багато. Коли що, треба самим думати.

— Ех, доля наша рибальська,— сказав у темряві хтось. Карло Ісіярві плюнув і почав:

— Райка хорош був собака. На йола разом ходив. Петька мій, що помирав, дуже його любив. Та я не говорю. Людині погано, собаки не жалів.

Марія Григоровна прошептала Паличу:

— Дайте мені слово. Товариші,— почала вона,— я не так тямлю в медицині, щоб за такого серйозного випадку брати на себе відповідальність, але нам треба все вживати й подумати, як кажуть...

— Який то чоловік, коли без руки,— суворо, але тихо сказала Горпина.

— Чому без руки?— перебив її Палич,— це ще невідомо, проголосувати ще треба.

— Дайте ж мені докінчити,— сказала Марія Григоровна.— Я сьогодні ж подивлюся до всіх медичних книжок. Потім треба буде подивитися...

Од дверей донісся непевний басок Михеїв:

— Вони кричать, не при розумі...

Усі заговорили разом, засперечалися... Палич крикнув:

— Віра!—і всі замовкли.— Громадяни, що ж це за порядки? То ніхто говорити не хотів, то ніхто мовчати не хоче. Як голова, я маю слово для пропозиції. Пропоную обрати комісію, щоб дати лікувальну допомогу нашому громадянину й товаришеві, Семену Гнатовичу Чертовикову. І список—ось: учителька наша Марія Григоровна, Михайло Петрович Попов, що на власні очі бачив огневицю на боцмані, і, коли не заперечуєте, то представник влади—я.

— Правильно,— всі як один сказали присутні.

В цей час розчинилися двері, вітер ледве не погасив лампи. До столу президії підбігла купка дівчорі.

— Іди, бот колотиться,— заявив юрливий Ейнар Еріксен.

— Добре кидає,— перебив його Ганс Постників.

— А ти йди додому, матері допомагай,— сказав, узявши сина за плече мовчазний Людвіг Еріксен.

— Підемо, чи що,— сказав Михайло Петрович.

З узгір'я біля Паличевої хати видно було, як на воді танцює зелений огонь. Він то хитався, то стрибає, то поринає.

Вітер завиваючи налітає на хати, але тепер без снігу вже. Хвилі гуркотили, розбиваючись об беріг.

— Куди ж він курс узяв?— на весь голос крикнув Палич до вуха Петровичу. Той показав рукою на схід і крикнув відповідаючи:

— До Териберки, мабуть.

Людвіг Еріксен нахилився до Палича й лоскотує своїми рудими вусами його вухо закричав:

— Треба йому показати, потихеньку, вогонь великий дати. Я підуму, лихтарі принесу—і сховався в темряві.

Невідомий бот боровся в протоці, обгинав західний бік острова. За рогом на нього чекав ходовий вітер. Тоді вже бот не міг би повернутися до Кильдинської затоки.

Десь далеко став показуватися й зникати червоний вогник. Він усе наближався. Скоро серед рибалок з'явився Людвіг з червоним лихтарем у руках. Палич і Петрович підняли його на плечі. Кілька ще рук пособило. Людвіг став махати червоним лихтарем, а зелений вогонь на воді стрибав далі й ніяк не можна було побачити, змінило судно свій курс чи йде на Териберку.

— Годі. Чуеш, Людвіг, злазь — крикнув Палич, стукнувши Людвіга по чоботу. — Діло погане. Треба баркаса на воду спускати.

Людвіг зліз і перший подався до брюги, на який найближче до води лежав баркас Палича. Рибалки за мить перевернули його на киль, ухопили, смикнули...

— Віра! Віра!

Баркас повільно посунувся вниз по вкритій снігом гальці. Прибійна хвиля вдарила його й холодна вода обмила рибалок. Баркас метнувся од води.

— Віра! Держись — кричав Палич, натискаючи грудьми на корму.

— Ну, ще раз!

Людвіг уже був у воді. Зібравши всю силу тягнув він баркаса на себе. Буруни, один скаженіший над другий, обливали його плечі й обличчя.

Михей Чертовиков приволік важкі весла.

— Уже ось-ось, — кричав він.

— Жми, жми, хлопці! — кричав Палич — Ну, ще разом. Віра! Ух... Пішов!

Людвіг з Петровичем стояли по пояс у воді, тримаючи баркаса в межах прибою.

Через кілька хвилин Палич і Карло Ісіярві гребли з усієї сили, кермуючи баркаса проти хвилі. Два рази їх прибивало до берега і два рази рибалки бігли на допомогу; стоячи по шию в воді ставили вони баркаса проти прибою... Нарешті суденце стало дибки, пірнуло й зникло.

Вогонь бота вже стрибав на перекаті проти хати Палича.

Здавалося, що баркас не має своєї дороги, — тріска на поверхні божевільного окіяну. Ні один промінь, одна пляма

не світила на грізну стихію. Коли баркас ставав сторчка Палич озирався й шукав очима провідних вогників.

— Єсть, отак держи,— підбадьорюючи кричав він Карлові, хоч ніякого вогника й не бачив.

Довгі, товсті весла, як крила, несли баркаса по прямій лінії через хаос. Таке було кілька часу; рибалок у піт кинуло, над баркасом пливла хмарка пари.

— Тшорт, здоровохвилявелика, задихаючись, лаявся Карло.

— Держи, держи, Карло. Попрацюємо задля здоров'я свого товариша...

Ще раз злетіли, впали,— піна вибухнула біля носу і баркас ударився в бот. Хтось нахилився над ними й хрипким голосом, що його глушив рев хвилі й вітру, прокричав:

— Що сталося?

— Людина вмирає,— підвівшись на весь зріст і балансуючи за допомогою весла, прокричав Палич.

— Доктору перекажу,— крикнув той із бота.

У цю ж мить набігла хвиля й роз'єднала судна. Зелений вогонь злякано подався вбік, бот залетів під вітер і швидко понісся протокою. Баркас же закружляв, набрав води, потім спираючись на весла шарпнувся до берега.

Біля хати Палича все ще стояв натовп. Думали, чи добився баркас до боту чи може кружляє на наволоці, а може й тее... „такого часу все буває“.

Хтось зідхнув, перехрестився. Людвіг упевнено сказав:

— Це нічо. Такий вітер невеликий. Потихеньку пішов собі на бот, скоро прийде додому.

Тоді вітер доніс приглушене:

— Людвіг, Петровичу, хлопці... Валіть, баркаса тягти.

У брюги на воді стрибав баркас; прибій кидав його на беріг і рвав знову на воду. Палич і Карло по пояс у воді намагалися затримати його.

Рибалки кинулися в воду. Через п'ять хвилин баркас лежав на своїм місці. Горпина з Михеєю, взявшись за руки, пробилися на беріг.

— Ну, що передали? — суворо спитала вона.

— Обіцяли доктору переказати.

— А чий бот? — спитав Михайло Петрович.

— Темно було. Голос незнайомий — сказав Карло.

— Мабуть „Екаче“, — услонці, — обтрушуючись сказав Палич.

— Ну, а Семен як? — звернувся він до Горпини.

— Погано йому — сказала Горпина. Позвавши Михейку вона пішла, не гнучи під вітром прямої спини.

На світанку вітер затих. Хати вже не тремтіли, замовкли дахи, заспокоїлись вікна. Розчинилися всі чотирнадцятеро дверей, по новім снігу школярі побігли на лижвах до школи.

Горпина сіла на лаві, задрімала, потім простяглася й захропла.

Великий місяць посів своє звичайне місце. Стало тихо, мирно, наче ця місцевість не знає десятибального шторму. Ясна ніч... Ось-ось почне розвиднятися й яскраве сонце замінить великого місяця.

На коров'ячих зубах хрумтіли риб'ячі кістки, вівці терлися об загорожу, доїдали ягель; у печах парувала юшка і рум'яніли хліби.

Горпина кріпко спала й снілося їй, що чоловік її, Семен, одужав і, як робив раніше, хвацько піднімає двадцятидвохпудову трещанку, кидає її на палубу пароплава.

Михей був того дня неуважний більш, ніж завжди, загаданої роботи не знав, а коли вчителька стала розповідати про мікроби, спитав:

— А коли огневиця, то це від поганої крові чи теж од мікробів?

Марія Григоровна дарма хотіла змінити тему, — вона не знала, чому буває огневиця. Про всяк випадок вона сказала: — Ну, чому огневиця? Може так що інше.

Горпині вже снілося, ніби хтось несе її на Биків ріг, щоб кинути звідти на банку. Банка жахає: скелі гострі, вода на них кипить і уламки розлітаються на тріски.

Перед нею стояв Михейко; очі його були круглі, а ніс червоніший ніж завжди.

— Батька нема. Мам, куди батько пішов?

Горпина кинулась до печі. Ліжко було порожнє. Кожушка й шапка на місці не було. З хвилину вона стояла, розгуб-

лена,—обличчя їй утратило звичайну суворість, губи тремтіли, очі ж дивилися жалісно й перелякано,—потім накинула на плечі ватянку й подалася з хати. Михайл біг за нею і як дитя кричав:

— Мам... мам... я боюсь, пожди.

Палич щойно прокинувся й збираючись перекусити позіхав, сидючи на ліжку. Горпина вбігла розпатлана, розтріпана. Задихавшись вона крикнула:

— Семен зник!

Палич стомлено махнув рукою.

— От горе!—і взявся вдягати ще непросохлу одіж.

Далеко йти не довелося. Семена знайшли коло бryги; він лежав на снігу почервонілий, розпалений і щось бурмотів. У лівій руці його було весло. Він кричав, що ще може робити, що це все „склока, а ніяка не хвороба“.

За порадою Марії Григоровни його поклали на лаві й прив'язали до цього діжка.

Михайл Чертовиків побіг на лижах од хати до хати. Він стукотів до вікон і голосно закликав:

— На збори!

І знову в школі зібралися чоловіки й жінки; президія в тому ж складі, при тій же лямпі. Паличу багато говорити не довелося; всі були в курсі справи. Слово забрала Марія Григоровна.

— Од комісії по медичній допомозі Семену Чертовикову я можу доповісти, що определити хворобу ми не в силі. Вона схожа й на бешиху й на гангрену, або ж, як ви говорите, на огневицю. І коли це бешиха, то вона не так небезпечна, але дуже заразлива; коли в кого є хоч маленька виразка — торкатися хворого не можна, а коли ж огневиця — тоді треба якнайшвидше одрізати руку, бо помре.

— Коли б не пізно,—зідхнувши сказав Михайло Петрович.

— Да, громадяни рибалки,—сказав Палич,—життя наше таке, що довго думати нема коли. Як ви знаєте, що треба допомогти людині, то треба зараз же й руку різати. Коли ж скажемо, бешиха, даремно покалічимо людину, а коли огневиця, то помре людина дурно. Як же ви думаєте?

— Без руки жити важко,— сказала Горпина.

— Звичайно, важко,— відгукнувся Михайло Петрович,—зате житиме. Влітку до Мурманську поїде, допомогу виклопоче. Ось Ілько Панкратів у Териберці п'ятдесят двакарбованці має...

Палич одкашлявся, розгладив вуса, витягнув борідку й урочистим голосом сказав:

— Усі ми знаємо Семена Гнатовича... З дитинства, можна сказати, разом. Знову ж таки по білугу до Карського моря ходили... Краще над нас ніхто його душі розуміти не може... І я думаю, що раніше, ніж руку рубати, треба спробувати одвезти його до Териберки.

— Правильно,— почулося в темряві.

— А коли правильно, так паняй, Михайло Петровичу, заводи машину. Крім тебе їхати нема кому. Який вже там ні є мотор, а все ж машина.

Через півгодини на воді похитувався бот Михайли Петровича Попова,— єдине моторове судно на острові.

Горпина приготувала два теплих светри, дві пари товстих вовняних панчох, помазала чоботи, помостила в них гагачим пухом і стала чекати, поки Михайло Петрович розогріє мотора. Хлопці чули, як шипить паяльна лямпа, що нею Попов нагрівав голівку мотора. Це шипіння з перервами чулося дві години, потім рибалки побачили голову Михайла Петровича, вимазану нафтою й маслом. Він висунув її з машинової рубки й крикнув:

— Хай він пропаде!.. Замучив, проклятий!

Нічого не вийшло,— мотора в діло не пустили. Так і не повезли того дня Семена Чертовикова до Териберки. А вночі знову подув шалоник і пішли окіян з вітром свої коники викидати. Не можна було й думати йти в море.

Семен вигукував щось безглузде,— все хотів звільнитись от мотузок. У кімнаті було повно люду. Палич намагався йому розтлумачити:

— Семене, чуєш? Ось на загальних зборах ухвалили ми подати тобі допомогу... Карло на руку легкий. Так одрубає, що й не помітиш. І не болітиме. У мене пляшка спирту є, шклянки зо дві ковтнеш. Чуєш, Семене?

Семен нараз одкрив очі, примружив їх, подивився на Палича й різким хрипким голосом заявив:

— Рубати не дам. Краще киньте мене в море. Який же я хазяїн, коли без руки? З двома руками й то не прогодуєшся. Володька он рибальське кінчає, а звідки я йому братиму, коли без руки? Не дам. Краще вмерти.

— Зрозумійте, Семене Гнатовичу,—встряла до розмови Марія Григорівна,—без руки за радянської влади жити можна. Не загинете, пенсію дадуть, а там Володька повернеться, Михай підросе.

— Та що там казати,—перебив її Михайло Петрович,—у нас на „Дельфіні“ Олександра Лександрович Бергер теж отак не давав і помер... А хороша була людина, хвацький моряк і товариш на всю душу... Знову ж, поки там що, без допомоги не лишимо. Звичайно, поділимося, чим можемо. Правильно я говорю?—звернувся він до натовпу біля дверей.

— Правильно,—в один голос відповіли чоловіки й жінки.

— Чого ж ви хочете? Самі з двома руками,—куди завгодно придатися можете,—а я щоб калікою став? Ні, вже як вийде, так і буде... Хіба що голову раніш зрубаєте!—зле закінчив Семен.

Карло Ісіярві пробрався через натовп, поклав на долівці колодку й став пальцем мацати лезо блискучої сокири.

— Хорош сокир. Шведський шталь. Два шклянка шпирту йому, один я... Огневиця к шорту.

Семен повів очима в бік Карла й захрипів:

— Іди ти, бусурмане, з моєї хати. Іди. Бо по черепу ляпну...—Він став ще більше кидатися, намагаючись пірвати кріпкі мотузки.

— Карло, ти, брат, тее, сховай сокиру. Бачиш, не при розумі він,—прошепотів Палич.—То ж як, громадяни-товариші, вирішуйте, поки, скажемо, Семен не дає!

— Силою не примусиш,—розвів руками Михайло Петрович.—Силою таке діло не можна.

— А може так якнебудь,—почувся чийсь жіночий голос. Горпина схилилась над ліжком чоловіка, обличчя її

світилося в напівтемряві кімнати, очі були недвижні й горіли хоробливим блиском. Вона поцілувала хору руку Семена, припала до неї чолом і прошепотіла:

— Може дав би, Семенчику? Що рука, коли життя... — й заридала.

Усі стояли мовчки, похиливши голови, і добре чути було, як б'ються ці напружені серця, як важко дихають змучені люди.

— Убийте мене краще, — кричав Семен, — не буду я без руки! Все'дно втоплюся!

Рипнули двері, хтось понуро вийшов, хтось підозріло закашлявся; кімната порожніла. Лице Семена почервоніло як розварений буряк. Йому знову ввижалося лихе й він кричав:

— Ой, братіки, товариші, не занастіть! Ой люди добрі, рятуйте! Куди ж я тепер без руки?

Палич шепнув Михайлу Петровичу:

— Пішли, чи що?

Знову носився вітер над селищем і хати голосили, як над покійником. У всіх хатах палили лямпи; в печі горіли дрова. Дітвора ходила нашорошена, сувора, з допитливими оченятами й блідим обличчям.

Смерть до Кильдину проходила не часто. Коли й забере кого, так на морі й вхопить денебудь подалі од хат, і кісток рідним не залишить. Тут же вмирала людина у всіх на очах, усім відомий, всіма люблений, веселий і добродушний, — свій брат, Семен Гнатович. Чоловіки з безсилля стискали руки, баби хрестилися й шопотіли молитов, а дітвора придивлялася до старших.

У цей час Семен нараз крикнув — Годі! — і позвав Горпину.

— Горпино, ти друже мій вірний... Скільки з тобою прожили... Не хочу вмирати. Визволь ти мене. Коли й робота не врятує, значить, пропадатиму... Одв'яжи ти мене й піду я робити, як нічого наче й не було. Я їй, стерву, накажу... Коли ж не стане робити, тоді нехай... рубають.

— Мамко, одв'яжи. Може полегшало йому, — шепнув Михайл Горпина розв'язала мотуззя й допомогла чоловіку підвестися.

Хитаючись, Семен вийшов на середину хати; величезний, червонолиций стояв він, мружаючи очі й мацаючи хвору руку. Тоді заскрипів зубами:

— Роби мені, гадино! Це що таке — хворіти? За все життя не хворів. Дай же жінко, кожуха; Михайко, шапку знайди.

За допомогою дружини й сина він удягнувся.

— Де в тебе, жінко, бочка-водянка, га?..

Злякана й розгублена Горпина дивилась на нього очима, що в них страх переплітався з надією й плохенькою радістю.

— Що це ти надумавсь, я сама принесу, — тремтливим голосом проказала вона.

— А я ж що, на печі лежатиму, та огневиць розводитиму?.. Годі!.. Туди треба, або ж сюди. Байдикувати нашому брату не доводиться.

Семен запрягся в сани, підняв лівою рукою праву, поклав у пальці мотузку, стиснув їх лівою й злісно сказав:

— Держи, проклята! Ти пограйся у мене, стерво!

Спочатку він ішов повільно, злегка кульгаючи, похитуючись, потім кроки його стали вирівнюватися, твердіти й стали швидші. Горпина штовхала сани ззаду й боязливо позирала на широку спину чоловіка.

Сліпучий сніг охолоджував голову, колючий вітер, здавалося, цілував лице і гладив бороду. Од свідомости, що ось він, Семен, якому вся громада хотіла руку рубати й пророчила смерть, своїми ногами прокладає на новім снігу стежку до води й своїми руками працює, працює, як усі, — у грудях здіймалися нові сили й паморочили голову. Це не було хоробливе паморочення, од якого в голові стояв туман.

Прийшовши до води, Семен поклав лівою рукою праву на водянку, силоміць затиснув пальцями дерево, підхопив лівою дно й високо підняв бочку над головою. Потім він повернувся до Горпини й бадьоро крикнув:

— Ми ще поробимо!

Горпина стала розбивати лід.

Через три дні, коли опух зійшов до пальців і Семен уже обговорював з Михайлом Петровичем деталі майбутньої подорожі по дрова, — по рівній воді бухти ввійшов бот

Услона „Екаче“. Кругла шлюпка гускою пішла до берега
Ії зустрічали рибалки, жінки. Дітвора вовтузилася: стрибала, бігала, перекидалася в снігу.

На шлюпці приїхав доктор; з торбинкою в руках він вистрибнув на беріг, привітався й запитав:

— А де у вас тут хворий?

— Уже нема,— лукаво відповів Палич.

— Помер? — тривожно спитав доктор.

З російської переклав Н. В.

п. інгульський

РОЗОРЮЮТЬ МЕЖІ

Жбурляє промінням схід,
Небом куделяться хмари...
Чути машини залізний хід,—
Вийшли у степ комунари.
Ціла бригада плугів,
Сонцем зачесані леза.
Поле в мережці рубців,
Тасьма за обрієм щезла.
Падають,
Никнуть,

полинь і

осет,

В'януть, як в літній пожежі...

За стерном

червона косинка,

А очі:

— Вперед!..

Позаду стираються межі.

Сьогодні усьому старому

Кінець!

Забудем про злидні і голод.

І вітер, здавалось, пішов у танець,

Упав,

і розхлюпався холод.

Хтось корчиться в болях,

Цілує межу...

(Та з ним хіба нам по дорозі?!)

Вітаймо вагітну на щастя

епоху нову,

Вітаймо на новім порозі.

А пісня,

як день голосна.

(Не чути старого ридання...)

— Зорати до вечора!

думка ясна:—

Соц. змагання.

Учора на зборах

усі, як один:

— Не дати ялої хвилини,

Бо те,

що зробити хотіли

За п'ять,

Зробить повинні за

Чотири.

...Жбурляє промінням схід...

Чорнішає степ — перележі.

Чути машини залізний хід, —

Комунари розорюють межі.

ТЕОДОР ОРИСІО

ПЕРШУ АТАКУ ВІДБИТО...

За селом сизими отарами бродять весняні тумани. Земля пахне туманами й перегноем. Вогкі дерева стоять замишлись, не поворухнуть своїми гілками, але знаєш: зійде сонце, обілле своїм промінням землю й на ранок кожна гілка вкриється зеленуватими бруньками. Пилип позирає на поля, заткані туманами, на вогкі дерева, на ледве помітну травичку біля сільради й серце йому вибруньковує пахучу радість: — „ось як виїдемо на поле цілим колективом, ех, і робота ж буде, не робота, а свято, говорить він піднесено до голови созу Біленка, — кину я свого куркуля зовсім, — хай він сказиться з своїм індувальним...“

— Скажеш гоп, як перескочиш! — сміється Чорний, пихаючи остронь цигаркою, — ще може прийдеш просити шматок хліба у хазяїна. Всяк буває. З дурною головою нічого не зробиш і в колективі.

— Не до тебе п'ють, — суворо відповідає за Пилипа Біленко, — ти, громадянин Чорний, можеш іти спочивати, сьогодні збори членів созу і ваше присутв'є з Свічкалопом не обов'язково.

Созівці сміються. До гурту повільною ходою наближається Свічкалоп. Він штовхає Чорного ліктем у бік і роблено зідхає:

— Так що в нас совітска власть більше не нуждается. Викачали хліб і хватить...

— А як треба ще качати — качатимуть, — тихо кидає Пилип.

— Ей! ти! зінське щеня, помовч! — накидається на нього Свічкалоп, — бо як дам у зуби, то й визбіраеш. Давно ти таким розумним став?..

— З того часу як у соз записався — з посмішкою відповідає Пилип, одсуваючись трохи за Біленка.

— Шарпак нещасний! Скинеш мої штани — голий підеш до соза, — кричить Свічкалоп, шукаючи очима співчуття у Чорного.

Гурт починає ворухитись. Чорний одвертається.

— А ну там, лекше, — кидає хтось з гурту неспіливо, але інший голос задикувато додає:

— Давайте поженемо в шию оцю куркульську морду! Хлопці, бери ломаку! — Гурт сміється. Біленко оглядає натовп, на хвилину замислюється й потім об'являє:

— Ну, товариші, заходьте до сельради, мабуть будемо починати збори. Вже пізнувато.

За кілька хвилин Біленко починає збори.

— Щитаю збори членів созу „Зірка Соціалізму“ відкритими. На порядку дня...

— Позвольте слово до порядку! — хтось гукає з натовпу.

— Що там таке?

— Та ось тут куркулів повалазило, без права голосу, то може б їх попросити?

Біленко нащупує очима Свічкалапа, що притулився біля стіни й суворо оголошує :

— Гей там, котрі без права голосу, пропонуємо вийти негайно. Можуть оставатись тільки члени союзу та неможники, котрі ще не записались.

Селяни сміються, а високий як сельбудівська радіощогла представник Райвиконкому, що саме нагодився, кидає навздогін Свічкалопові, що продирається крізь натовп до порогу :

— Ідіть на церковну раду, там вам дадуть слово, там ви маєте повне право голосу...

Свічкалап злий повертається додому.

— Дав би я вам слово, аби це хоч на день старий режим повернувся,— думає Свічкалап,— показав би я вам право голосу. Він довго стоїть біля свого подвір'я замислившись. Далі заходить до хати й не вечеряючи розлягається на широкому дубовому ліжку, намагаючись заснути. Але повертається з боку на бік, чухмариться, підводиться й сідає на ліжку, похитуючи ногами, а тоді знову лягає, голосно зідхаючи й пошепки лаючись. Дружина Свічкалапа Ялисовета помічає, що чоловіка чимсь дуже схвильовано, але не наважується спитати й, загасивши гасянку, лягає на лежанці та в унісон чоловікові сопє роздратовано носом і зрідка зітхає. Важко посувається час. На дворі темно, весняні хмари обклали небо й ніч вогка та якась особливо чорна дивиться у вікна замисленими очима. Свічкалап не може заснути: вперше за кілька років він гостро відчув, що йому вже ніколи не доведеться жити так розкішно, як жилось до революції. Незаможники, „голодранці“ підкопуються глибше й глибше, ось-ось Онопрій Свічкалап колишній дука, впаде в глибоку яму, мов оте цуцення, що він колись ще хлопцем кинув його в канаву. І ніколи не вилізе з цієї ями Свічкалап, ніколи не матиме свого „першого на всю волость“ господарства.— „Нам соз канешно потрібний, бо як ми впустимо цей мамент, то куркулики знову розживуться так, що їх після не візьме нікотора сила“,— пригадує Онопрій Свічкалап промову Біленка й пальці йому в темряві якось інстинктивно стискаються до болю в кулаки, а

підборіддя починає здригати. — „А, немає на вас німців та гетьмана, — зідхає Онопрій і повертається лицем до стіни щоб заспокоїтись і заснути. До вух Онопрія залітає із сіней гомін, а згодом з кухні чується похропування Пилипа. Онопрій вслухається й повільно його охоплює лють на наймита, що „мабуть, стерво, і сьогодні продавав душу свого хазяїна, а тепер на хазяйському ліжку висипляється. Ти ж його сукиного сина вчиш“, — пролітає чмілями в голові Онопрія, — „ти йому штанці до великодня, ти йому сорочку, а воно тобі вовк вовком, — скільки не годуй все в ліс дивиться. Як голосували за соз, то перший туди поліз. Ух! стерво прокляте, — хіба взять оце та стукнути, щоб і не прокинувся, — всеж таки одним касамольцем менше буде“...

Онопрій знову підводиться й сідає на ліжкові, пильно вдивляючись в темряву. Ялисавета сопє. З кухні чути хропіт Пилипа. Іноді цей хропіт переходить у якесь дитяче булькання й це найбільше дратує Онопрія. Він навіть простягає в темряву руки: — „ось, — уявляє собі, — візьму в кухні під ослоном сокиру й трахну обухом один тільки раз по голові сукиного сина. Один тільки раз та й годі. Хай тоді агітує“...

Але з темряви на Онопрія дивляться серйозні, хоч і хлоп'ячі ще, очі Пилипа, а над ними й обабіч суворі обличчя невідомих людей, десятки, сотні облич. Онопрієві здається що кілька величезних рук тичуть йому межі очі. — „Ось він злочинець, — хтось говорить, ніби б'ючи молотками в скроні, — оце він намагався вбити свого наймита, що записався до комсомолу та вступив до созу. На суд злочинця“.

— Дурний я, — пошепки каже собі Онопрій, — хіба тепер так убивають, тепер не те, що було колись: убив, оттаскав за село, а там закопали і ніхто не згадує, — тепер треба хитріше, а то запечатають тебе, що повік не побачиш світу. Ні, треба заснути й ні про що не треба думати, а то справді лихий підштовхне, — до гріха недалеко.

Онопрій затуляє долонями вуха, щоб нічого не чути й знову пробує заснути. В скронях йому ще довго виступують молоточки, під серце підпирає терпкий біль, крижі починають боліти, але зрештою сон перемагає все й Онопрій

засипає, зливаючи своє багатирське посвистування з каламутним бульканням та сопінням Ялисавети.

На ранок Онопрій трохи веселішає. Йому приснилося ніби Біленко з його наймитом Пилипом майструють біля плуга, а плуг взяв та й розсипався: леміш окремо, чересло окремо, чепіги розвалилися й колеса повідкочувались од плуга. Онопрій стоїть над ними й регоче, та так, що навіть прокинувшись ще довго не може стримати сміху. — „Оце воно сон просто показательний, — думає Онопрій, — оце воно так і буде; де ж їм, безголовим, управляти цілою громадою. Ото тільки, отой агроном Сметана дуже часто наїздить до села і радиться з голодранцями, — сволоч велика цей Сметана, — лається про себе Онопрій, — ну, коли б мені бог послав таку дочку як у Терешка Чорного, то їй же богу не я був би, щоб ото не прибрав до своїх рук агронома...“

Онопрій входить до кухні й зупиняється над Пилипом прикритим якоюсь старою, дірявою ковдрою. Сонце рясно сипле з вікна своє проміння й золотить забруднену ковдру розмальовуючи на ній прозорі визерунки. Онопрій поглядає на сонце, на повітку й хижо, наче клює, штовхає Пилипа коліном. Той повертає лице до Онопрія й наче не бачучи починає протирати пальцями очі.

— Ну, ти, созівець! Касамолець паршивий — вставай, — говорить Онопрій і ніби з огиди кривить губи під чорними густими вусами. — Як так досиплятимеш ночі то швидко проспий своє созівське щастя!

— Аби ви не проспали його, — відповідає Пилип похмуро й починає вдягатись. Згодом обоє виходять на подвір'я. Пилип бадьоро поглядає на сонце, на зеленкуваті клапті свігу, що дотаюють попід тином, прислухається до пташиного попискування й ледве помітно посміхається. Йому радісно, що ось іде весна, яка покладе край поневірянню в куркулів. Він перший голосував на комсомольських зборах за те, щоб усім комсомольським осередком увійти до созу. Вони таки доведуть усім, що тільки спільно обробляючи землю можна добре господарювати...

„Нам куркулі тепер не потрібні,— пригадує Пилип слова представника з району,— але треба, щоб ми організувалися в колектив і засіяли всю землю...

— Ну чого ото став як вкопаний? Робити немає чого чи що? — кричить на все подвіря Онопрій,— от уже наймита маю, не наймит, а просто золото... А ноги б тобі повідсихали, падло! — додає він тихо, але так, що Пилип добре чує,— де ти взявся на мою голову, з своїм саветом?...

З-за тину виглядає Терешко Чорний, він насмішкувато дивиться на Пилипа й нахиливши трохи голову, похитуючи ледве помітно, так як ото коли людині чогось дуже шкода, звертається до Онопрія:

— Тай нащо б ото так рано турбувати хлопця,— воно ж бідне за цілий вечір так натовмиться з тим касамолом, що на ранок і до волів ледве шкутильгає,— тож не аби якої сили та розуму треба оті газетки читати та куркулів лаяти.

— І чого б ото скавучати,— зле кидає Пилип і йде до повітки. Онопрій люто поглядає на Пилипа, але за хвилину вже посміхаючись наближається до Чорного.

— Я б ото прогнав би його, Онопрію,— каже Чорний кивнувши головою в бік Пилипа,— чи тобі він такий незамінимий, що ти його тримаєш? Та воно, стерво, перше піднімає голос проти тебе. Приховаєш той мішочок пшенички, так перекаже ж міліції, гадина. Я тепер оце думаю без наймита якось обходитись, воно важкувато трохи та якось потерплю, а там може й право голоса повернуть, потому чоловік трудящий і наймитів не маю.

Онопрій заглядає в маленькі круглі як у птаха очі Чорного й думає: „Хитра псявіра, до чого доміркувався, а я от ні до чого не доміркуюсь. Старію мабуть та й дурнішаю. І коли б ото син повернувся, ми б показали б Чорному, в кого де розум знаходиться“.

Тим часом Чорний підкручуючи вуса продовжує:

— Воно тоді й до созу можна вступити, там тебе оберуть на голову, ну й будеш господарювати. Отоді я показав би нашим голодранцям сози, я б їм заспівав пісню.

З повітки виходить Пилип. Чорний гукає його, підкликає до себе й чемно запитує:

— А чи ото скоро нас, заможніх, будете приймати до созу ?

— Тоді як рак свисне,—відповідає Пилип і з-під лоба зиркає на Онопрія. Лице Онопрієві наливається кров'ю. Він зрушується вже з місця, але Чорний запобігливо махає рукою й лагідним голосом продовжує:

— Та чого ж це як рак свисне? Сама ж голота не вилізе з болота. Адже ж голими руками орати та сіяти не будете? А буде вам потрібна й сівалочка й плужок і волики й конячки добрі. А скільки цього добра у вас, у голоти? Ні вуса, ні борода, ні плуга, ні борони... А от нас би з Онопрієм прийняли б,—тут тобі як з неба і сівалочки й жниварочки й що хочеш,—на перший случай для колективу й хватило б.

— Нам цього вашого добра як раз і вистачить на перший случай,—відповідає Пилип і одверто посміхається. Чорний і Онопрій спантеличено кліпають очима. Аж ось Онопрій починає розуміти в чому справа, йому лице знову наливається кров'ю й на цей раз помітно червоніють очі над якими гребінчиком збіглись глибокі зморшки.

— Так ось ти про що міркуєш, гицелю,—на моє добро зазіхаєш? Ну так геть же з двору, щоб я тебе й не бачив. Геть, бо й голову розвалю, як тій собаці!

Онопрій брутально лається, бризкаючи слиною та при-топтуючи ногами. Чорний, одразу втративши під собою ґрунт, ніби охлявши, схиляється, аж звисаючи, на тин, а Пилип боючись, щоб дебелий Онопрій не попер каменюкою хутко кидає двір. Він з вулиці оглядається на вікна чепурного, критого залізним дахом будинка, й згадує, що в кухні залишилася книжка, але не зважується повернутись і провагавшись хвилину, простує вулицею до сільради.

В кімнаті як завше накурений, обліплений портретами та кольоровими плякатами, сидять созівці й бадьоро розмовляють, пихкаючи махоркою. Коли заходить до кімнати Пилип, усі змовкають, а Біленко підводить на Пилипа томлені очі й вичікуючи застигає:

— До вас уже зовсім прийшов,—заявляє Пилип хвилюючись.—Оце вже мабуть покінчив з своїм куркулем на завше, вигнав з двору...

— Защо ж це він тебе вигнав з двору? — приязно питає Біленко.

— Та що ж, зійшлися хазяї коло тину й ото радяться: як би вступити до колективу, мовляв, будемо в колективі верховодити, а я причаївся в повітці й слухаю. А тоді мене підкликають та й кажуть: чи скоро нас прийматимете до колективу?

— Ну, а ти їм що? — запитує хтось.

— А я кажу, приймемо тоді, як рак свисне.

В кімнаті починають сміятись.

— Здорово відповів!

— Та Пилип може!

— „Ну, та чого б ото нас не прийняти? — продовжує Пилип — у нас, мовляв, машини, сівалки всякі, тощо, а колективові все це до зарізу треба, чим же, мовляв, оброблятимете землю? Хіба що голими руками? Ну, а я їм кажу що нам якраз їхнього добра вистачить на перший случай. Онопрій мене мало не побив і вигнав.

— Молодець хлопець, — задоволено виголошує Біленко й повертаючись до обірваної раніше балачки, запитує двох созівців, що, посхилявшись на стіл, щось креслять пальцями на старому, прожовклому настільному папері:

— Ну, так що ж будемо робити, хлопці? Я ламав голову та нічого не виходить: коні ми усуспільнили, а звести до купи нема куди.

— О, — Пилип здивовано поглядає на замислених созівців, — так чого б нам не взяти конюшні у дядька Онопрія? Хай дасть за мою каторжну роботу. Конюшня величенька, пар з вісім поміститься, а свої воли він може помістити в повітчині, — там місця вистачить.

— А й справді, — підтримує сивенький дідок, підскакуючи на ослоні, — воно може трохи незаконно, та коли ж немає то що ж поробиш. Та й то правда, хіба ж він робив ту конюшню власними руками? Ото ж і досі люди поминають як Свічкалап розплачувався.

— Законно, — відповідає Біленко й починає щось записувати в свою книжку, — як я був у районі — то мені казали що так і треба робити. Та воно не впадемо в гріх, коли

ще раз попитаємо нашого представника з району. Хай він нам скаже, то ми сьогодні й постановимо на зборах. Ну, а Пилипе, вже тоді будеш у нас за конюха. Це тобі діло знайоме та й хазяйство ти там добре знаєш.

— Добре, добре,—згоджується Пилип і відчуває як бадьорість хвилею охоплює серце,—а тепер що ж робити?

— А тепер, сивок, розшукай нашого представника; він мабуть пішов до Свирида, або, коли немає, то пішов до школи.

Пилип виходить з кімнати й обминаючи калюжки йде бадьорий вулицею. Сонце обгортає його теплим промінням а вітер підштовхує в спину й він іде швидко, ніби аж підлітаючи, радісними очима, по-новому озирючи оселі.

Онопрій сидить у себе в хаті мов прибитий. Щойно заходив з сівцями Біленко й суворо попередив: „тільки ото щось будеш робити нам на шкоду, то так і знай, миттю опинишся в допрі.

Біленко вже за ворітьми, а Свічкалоп досі не може опам'ятатись. Та ось починає зрештою ворухитись, далі лайка як густе баговиння наповнює кімнату.

Ялисовета довго хреститься до ікон, зрідка поглядаючи на розлютованого чоловіка, але не витримує й сама починає також лаятись. Згодом вони трохи заспокоюються й сідають один проти одного, зідхаючи.

— Це те стерво направило, ну, піймаю десь,—голову розвалю, сукиному сину...

— І що ж його тепер робити? Хоч живий у могилу лягай,—не дають віка дожити.

Охкаючи й зідхаючи Ялисовета бере відра і йде до криниці. Вона довго тягне воду, поглядаючи навколо себе—ї дуже хочеться розповісти комусь про своє „горе“, але мов наврочило—ніхто не йде. Аж коли Ялисовета наче-пила на коромисло відра, з воріт Чорного вийшла Параска.

— Що це ви так охаєте?—питає вона ще з півдороги. Чула я, що вам ще вчора поставили на конюшню колективні коні, чи ж правда?

— Ох, одбирають конюшню, кумасю, одбирають, живими в могилу закопують,—їхня власть тепер—стогне Ялисовета,

ставляючи відра знову на землю,— що хотять те й роблять!

— А я все ж таки не допустила б, щоб шапи цих голодранців стояли в мене в сараї, це ж і годуватимете їх? — продовжує Параска.

— Ну, тай що ж його робити? Ума не прикладу! Голова макітриться, кумасю, від клопоту.

— Я підпалила б, нехай горить, чорт його бери, мое згоріло б, ну й їхне не здобрувало б, — понижуючи голос говорить Параска. Та раптом згадує, що її повітка ото таки ж зовсім близько біля Онопрієвої конюшні й аж присідає від переляку:

— Тільки боже борони вас, кумасю, не робіть цього, — говорить вона зблідлими губами, — хай йому цур, отаке ж у голову прийде...

До криниці сходяться селянки. Параска починає голосно співчувати Ялисоветі.

— От до чого власть доводить людей. І до чого воно дійде? Вчора у них ось забрали конюшню, а завтра у вас Кирино, — звертається вона до дебілої молодички, — заберуть хату під колективні свині, бо ж треба десь містити, а нового за день з глини не виліпиш. Отаке воно робиться тепер людоньки...

— Погибель прийшла, — скаржиться Ялисовета, втираючи пеленою сльози, — стягалися, стягалися, робили як прокляті, а тепер на тобі — забрали!

„Хто робив як проклятий, а хто й вилежувався, — хтіла сказати Кирина, пригадуючи, як вона сама робила у Ялисовети за шматок хліба, коли будувалася конюшня. Справді, як проклята місила цілими днями глину, а й досі Онопрій не додав пуда пшениці. Та те, що можуть забрати хату під свинарник, обурює Килину й вона згодна підтримати навіть Ялисовету:

— Не діждуть вони цього, руки їм повсихають.

— Та чого там повсихають, — нахабно каже Параска, — ось забрали в людей конюшню то й не повідсихали. Отак і тоді не всохнуть, — підете тоді, Кирино, старцями попід вікнами...

— Наказаніє боже — стогне низенька, повна молодичка, витягаючи з криниці відро, насаджуючись говорить:

— Му-чать людей, а за що? До чого воно дійде?

— А до чого, — сміється Параска, — до того, що ні в нас ні в вас не буде ні шматочка хліба, з голоду подохнемо. Бо колектив організували? Робити нікому. Твій буде потіти та працювати, — повертається вона до низенької молодички, — а Біленко спатиме.

— Та не діжде, — гукає низенька молодичка, витягнувши воду й ставляючи відро на землю, — я зараз же скажу своєму, хай іде та виписується, хай вони погорять з своїм колективом!

— А ще оце я чула, — продовжує Параска, наче не чувши молодички, — що будуть колективні жінки, — твій Степан оце живе сьогодні з тобою, а завтра з Килиною, а після завтра з Горпиною й дітей не буде ваших чи чийх там, а тільки общі. А ото котора дівчина має п'ятнадцять років то вже повинна зо всіма чоловіками й парубками поспати по черзі. І заміж виходити не будуть.

— А я чула, — розповідає якась гостроноса молодичка, — що як якомусь там чоловікові набігло сорок років, то вже він із своєю жінкою спати немає права і його починають холостити.

— Як коняку? — перелякано запитує низенька молодичка й мало не перекидає відро, до якого націлилась була коромислом.

— Іще гірше — впевнено відповідає Параска й моргнувши Ялисоветі, певна, що вже своє діло зробила, підносить на плече коромисло з відрами й похитуючи задом простує до дому.

Низенька молодичка хвилину дивиться їй у слід, а потім звертається до Килини:

— Скажу зараз своєму — хай виписується.

І вже йдучи з відрами до хати:

— Хай вони западуться з своїм колективом!

Ялисовета повертається до хати й сідає на мокрому ослончиків біля голої шовковиці; вона не виговорила. Їй важко, — вона дивиться на конюшню, де стоять чужі коні й у серці їй накіпає люті.

— Ой, підпалю,— їй же богу не витерплю,— думає вона — хай горить, ні мені, ні вам.

На вулиці біля сільради хтось галасує. Ялисовета підходить до воріт і дивиться на вулицю: сухі порепані губи їй розтягаються в широку посмішку. На вулиці созівці лаються з Біленком:

— Не треба мені вашого колективу. К чортовій матері! — кричить Степан, розмахуючи в повітрі пужалном, — випиши мене, я ще здужаю хазяйнувати без колективної допомоги.

— Випиши, — не хочу бути колективною жінкою, — репетує низенька молодичка.

— Хай ви западетесь з такими колективами!

Біленко відмахується від селян, здивовано знижуючи плечима:

— Та що ви показалися? Сказ на вас найшов? Чи якась нечиста сила вже наговорила вам кат зна чого? !.

— Не наговорили, самі знаємо!.. — кричить низенька молодичка, — виписуй, поки не пізно.

— Давай мою коняку! — б'є Степан об землю пужалном, — іди давай, бо сам піду заберу. Годі з мене... Поробили людей якимись дурнями...

— І мою коняку! Не хочу!!.

— Годі... натерпілись, забираймо коні, хлопці!

— А ну, попробуйте забрати... А чи руки не одсохнуть?

— Обійдемося без колектива!

— Он Онопрій не в колективі, а яке хазяйство має, треба у нього вчитись.

— Куди вам, голодранцям!

Біленко люто стягає з голови кашкета й намагається щось промовити, але натовп його відштовхує до дверей сільради й за хвилину він зникає в дверях.

Ялисовета захекано регоче. От повітки котячою ходою підходить Онопрій з хижими вогниками в очах:

— О, тепер я знаю, що робити. Онопрій ще їм покаже свою силу. Біжи, Ялисовето, отам у кухні під мисником стоять дві пляшки, — колись ветенар оставив, як сапату коняку труїв. Загорни в ганчірку та поклади отам коло тину... За одним махом сім пар побивахом... Хо-хо-хо!!!

Хай тоді шукають винного; а Степанову та Андрієву випустимо, хай на їх підозреніє падає... Та гляди і не пискни,—хмарить брови Онопрій, поглядаючи в слід Яли-советі,—а ні чи-чирк!..

Посміхаючись Онопрій іде до Чорного. Біля конюшні він зустрічає Пилипа. Онопрій стискає кулаки, глянувши на насмішкувате лице хлопця. Йому хочеться накинутись на Пилипа. Кинути ним об землю, але десь там у голові є одна думка, що його стримує. Він простує до подвір'я Чорного. Тим часом сонце ховається за важкі мідяні хмари й на дворі починає сутеніти. Онопрій перелазить тин, а згодом з хати Чорного вертається до себе разом з Чорним і чекають, аж доки морок не дотикає темносизою тканиною оселі, що сумно шумлять верхами голих вишень. Тоді Онопрій з Чорним підкрадаються до конюшні й у темряві, мов звірі накидаються на переляканого Пилипа. Важку темряву розриває придушений крик і змовкає. Пилип падає біля конюшні наче мертвий, а Чорний з Онопрієм заходять до конюшні. Але Пилипові на хвилину вертається свідомість,—він чує гомін у конюшні й підводиться, відчуваючи у всьому тілі біль. Потім рвучко встає, біжить на вулицю і вже аж там, в хаті Біленка тиху сутінь низенької хати розпанахує одчайний крик.—Ой, скоріш в конюшню!..

Біленко вже зрозумів у чому справа й захопивши револьвера вилітає вихрем з хати. Пилип пробує підвестись щоб бігти за Біленком, але відчуває на руках кров, безсиліє й непритомніє.

А за годину селяни ведуть спійманих Онопрія та Чорного до сельради. Біля сельради вже зібрався натовп, але ще й досі хтось на дзвіниці церкви калатає на сполох. Чорний та Онопрій ідуть з пляшками, озвіріло поглядаючи навколо себе.

— Ви піддалися на їхню удочку,—вигукує Біленко біля сельради й слова його кулями падають у натовп.

— Ви почали розбігатися з колективу, а тим часом куркульня труїть колективні коні. Ось до чого ми дійшли товариші - біднота! Куркулі боряться з колективізацією, а ми розбігаємось як руді миші. Ми куркулям здаємо свої позиції!

— Бийте їх хлопці! Товариші, биймо куркульську сволоч,— вигукує хтось з натовпу.

— Ні брат, ми не піддамося, нас не піддуриш!

— Крутили нас куркулі за німців цуркою, давай і їх покрутимо!

— Цуркою!..

— Бийте їх!..

— Давай сюди їх!.. Хлопці, давай каната! Ми їм покажемо, як труїти колективні коні!..— Кілька чоловік намагається схопити злочинців, але Біленко запобігливо освітлюючи лихтарем натовп,— промовляє:

— Ні, їх треба під суд, у нас суд є на те.

— Бийте, їх хлопці!

— Товариші, треба по закону!

— А вони хіба по закону?

— Так ми не те, що вони,— чується знайомий бадьорий голос представника Райвиконкому,— вони бандити, а ми радянські громадяни. Ми покараємо злочинців за нашими законами, але нам треба добре запам'ятати сьогоднішній вечір,— хай кожний знає, що куркулі це вороги бідняцтва і середняцтва,— вони хотіли потруїти усупільнених коней щоб таким чином розігнати, пересварити колективців, зірвати засівну кампанію, лишити нас голодними, але це їм не пощастило,— на бандитські наскоки куркулів відповімо ще більшою організованістю навколо нашого молодого союзу, посиленням боротьби з куркулем!

— Так ти бач яка стирвяка!— Раптом чується жіночий голос,— коло криниці вона нас визволяє та жаліє, а там її чоловік нашу останню скотину труїть... Килино! Чуєш яка морока? Та я ж отій чорноротій завтра коси повисмикаю.

Біленко наводить світло лихтаря на низеньку молодичку що хвилюється серед жінок, розмахуючи руками. Йому під вусами ворухиться радісна посмішка.— „Ну, до ранку по місцях, товариші!.. Сирота і Клименко, до конюшні! Члени ради хай остаються тут. Треба бути наготові. Першу атаку відбито, але село на осадном положенні.

Селяни розходяться. Чорного та Свйчколапа созівці ведуть до району. Біленко передає конвоєві лихтар, а сам кілька

хвилин говорить з представником Райвиконкому. Раптом згадує про раненого Пилипа, залишеного без допомоги й хутко біжить до своєї хати. В хаті горить маленька гасянка, біля якої куняючи сидить Біленчиха. На лаві блідий як крейда лежить Пилип і дивиться помертвілим поглядом на стелю. Руки йому вже пов'язано рушниками, на яких темніють плями крові.

— Ну, одправили душогубців до району,— інформує Біленко і за хвилину співчутливо запитує:

— Що, дуже поколошкали?

Пилип ледве ворухить губами. Він хоче посміхнутися, але губи не слухаються й кривляться від болю.

— Та так,— відповідає він,— ножем підколов руку, добре що я другою рукою затримав, а то шпигонув би в серце, добре мітив куркуляка!

І потім замислено додає:— Хоч би зажило до сівби, а то дядько Біленко і дня не запише мені в созі...— Біленко по-батьківському посміхається й ласкаво дивиться на Пилипа. Біленчиха втирає сльози й похитує головою. На дворі небо прояснилося й у вікна зазирають далекі вогники— зорі, кличуть до себе очі й замріяно мигають...

БЕСО ЖГЕНТІ

ЛІТЕРАТУРА РАДЯНСЬКОЇ ГРУЗІЇ

Сучасна грузинська література характеризується особливою диференційованістю та різноманітністю. В ній сполучені досить велика спадщина дореволюційної літератури і протилежна культурна тенденція, що виникла в процесі революції, новий літературний рух, в особі клясової літератури пролетаріату.

Дореволюційна література, в зв'язку з різноманітністю її соціальних основ, поділялась на різні літературні течії. Епігони й лишки всіх цих напрямків складають традиційну частину сучасного грузинського письменства. Пролетарська ж література розвивається шляхом шукань та експериментів, що й викликає суперечки в питаннях художньої орієнтації.

На основі різниці художньо-ідеологічних концепцій виникають різні літературні угруповання, що їх взаємні колізії відповідають позначеному протиріччями характеру перехідного періоду і здійснюють основний принцип радянської художньої політики — початок художнього змагання й конкуренції, як на єдиний правильний шлях для формиції мистецтва майбутнього.

Треба відзначити, що політична орієнтація всієї грузинської літератури єдина. У згоді з наявною політичною ситуацією, всі письменники по змозі й розумінню працюють для культурної міці радянської Грузії. Зрозуміло, що багато хто з табору старої літератури не може цілком зрозуміти культурні вимоги сьогодення й органічно злитись з процесом революції. Традиції минулого й вплив того соціального

оточення, що в ній виникла й вироблялася літературна ідеологічна фізіономія в достатній мірі пов'язує їх, позбавляючи можливості цілком здійснити свої, іноді й цілком ширі, бажання.

Це створює класову боротьбу в сучасній грузинській літературі. Але з радянської Грузії не сховалась на еміграції ні одна більш-менш значна літературна постать. Вся грузинська письменницька громадськість в особі федерації радянських письменників Грузії не раз показувала своє щире бажання співробітництва й найближження до радянської держави на з'їздах грузинських письменників. Деклярації цих з'їздів полягли в основу організаційної роботи грузинської літератури на сьогодні.

Сучасна грузинська література розбита на чотири основні угруповання: союз академічних письменників Грузії, поетична школа „Голубі роги“, лівий фронт літератури і асоціація пролетарських письменників.

Значна кількість письменників (серед них і значні постаті) лишаються поза всякими літературними угрупованнями, безпосередньо входячи до Федерації радянських письменників Грузії, що об'єднує всі літературні сили країни.

Академічний союз письменників об'єднує літераторів, що продовжують традиції минулого. Більшість дореволюційних письменників входить до цього об'єднання, що позбавлене єдиної ідеологічної орієнтації. Та й з хронологічного погляду тут об'єднані письменники різних поколінь.

Сюди входить найстаріше покоління грузинської літератури, що їх діяльність більш стосується минулого, ніж до сучасного. Їх літературні твори це вже культурна спадщина, хоча й по сьогодні вони продовжують писати і іноді на новій тематиці будують свої твори. Тут в першу чергу треба відзначити Давіда Кладіашвілі, останнього з плеяди клясиків грузинської літератури. Його художня проза дає найкращі зразки грузинської реалістичної белетристики. На тлі однієї з провінцій Грузії — Імеретії він розгортає яскраву й різнобарвну картину здрібніння грузинської аристократії дворянського стану. Правдиве спостереження, м'який, але гострий гумор, живо змальований

типаж з його побутовою і мовною специфікою, суцільна поетика цього своєрідного письменника створюють міцність і життєвість його літературних образів.

Живим клясиком є й Василь Барнові. Кілька десятків років він продуктивно працює в галузі белетристики. Тематичною смугою його творчості є столиця Грузії — Тифліс і Східня Грузія. Він будує свої твори на побутовім матеріалі й на сюжетах з далекого історичного минулого. Своєрідністю його стилю є ритмічна конструкція прози, що подекуди будується на законах віршу. Свідомо вживає мовний архаїзм. Його праці насичені образами й метафорами.

До того ж покоління належать заслужені письменниці Є. Габашвілі й А. Ерістова — Хоштарія, що їх твори позначені впливами народництва. Селянське життя — ось основний матеріал їх творчості.

Другу лінію в Союзі академічних письменників складають Й. Грішашвілі й поети його художньої концепції. Грішашвілі — популярний поет. Він відновлює лінію східної поезії, що зникла в грузинській літературі після Бесики та А. Чавчавадзе підчас переходу грузинської культури на західно-європейську орієнтацію напочатку минулого століття. Вплив персидської лексики, похотливість і всіляка екзотика — такими особливостями яскраво позначилась ця поетична школа на тлі грузинської поезії ХХ віку, що, вийшовши в коло еволюції західно-європейської літератури, двигалась новими соціальними ідеями. Гасло цієї групи „назад до Азії“ свого часу створило достатній резонанс, але зрозуміло, що цьому по суті регресивному рухові не допоміг ані персональний талан Грішашвілі, ані його популярність, і зараз сам Грішашвілі переходить на дослідницьку роботу по лінії вивчення й розробки старих побутових і літературних матеріалів. Одходять від цієї лінії й інші поети цієї школи — С. Пашалішвілі, Маріджан та інші.

Зовсім своєрідне місце в літературній сучасності посідає Костянтин Гамсахурдія, що в нього дуже мало спільного з сучасними тенденціями розвитку грузинської культури. Релігійний містицизм, феодалська аристократична тематика, хороблива ідеалізація минулого, — ось основні

галузі його літературної продукції. Звідси прагнення до створення „благородного стилю“, архаїзм мальовничих засобів. Він вважає себе прихильником німецького експресіонізму й дійсно добір тематичних матеріалів і деякі технічні елементи доводять рідність його з цією школою. Гамсахурдія інколи працює й над новою тематикою й тоді очевидний його конфлікт, конфлікт нового матеріалу з застарілістю методів й оформлення. Найзначніший його твір, недавно їм виданий роман „Посмішка Діоніса“. Багато разів навколо цього письменника створювалася подібність літературного угруповання (з участю деяких відомих письменників, наприклад Арісто Чумбадзе й інш.). Однак, несумісність цієї концепції з шляхами розвитку сучасної грузинської культури робить неможливим існування такої літературної групи — вона не знаходить собі будьякого соціального виправдання й *raison d'être*.

В академічний Союз письменників входять й учасники колишньої школи „Демократичних поетів“ з її колись войовничою й передовою літературною позицією. Вони з'явилися на обрії грузинської літератури на початку ХХ століття, як літературна сила, озброєна яскраво прогресивними соціальними ідеями, на чолі з поетами великої потенції й розмаху, — Євдосвілі та Н. Чхіквадзе. Вони вперше намагалися оспівати революційну боротьбу пролетаріату, відбивати в поезії ідеали й прагнення цієї класи. Матеріал для творчості вони брали з побуту промислового пролетаріату. Стихія праці й боротьби, заклик до соціальних сутичок — основні мотиви в їх поезії. Цим і пояснюється незвичайна популярність поетів цієї школи, В. Рухадзе, Г. Кучішвілі, А. Абашелі, С. Тавадзе та інш. Їх поезія розвивалась в жанрі реалістичної лірики І. Чавчавадзе та А. Церетелі. Але нова соціальна ідеологічна цілеспрямованість, новий матеріал створювали своєрідний напрямок і формальний ухил у їх роботи. Звідси патетичний тон призовного віршу з особливою його конструкцією.

Декаданс цієї школи не випадково зійшовся з періодом існування „демократичної Грузії“ (1918 — 1921 р. р.). Вдержаві буржуазної демократії ця школа стала „офіційною“,

„придворною“ літературою і згубила значність соціально-прогресивної позиції. Вони легко були придавлені буржуазно-естетичною школою грузинських символістів („Голубі роги“). Частина демократичних поетів стала писати під впливом „голуборіжців“, переходячи на абстрактну тематику. Романтичні декадентські настрої вірвались в їх художній склеп.

Через це після радянзації Грузії й формування кадрів пролетарських письменників „Школа демократичних поетів“ швидко згубила будьяку вартість актуальної літератури й відійшла в останні ряди літературного життя. Вони продовжують писати, але їх літературний авторитет цілком тримається на старих заслугах.

Виняток складає Г. Хуцішвілі, що наблизився до завдань революційної сучасності й шляхів пролетарської літератури.

Поетична школа „Голубі роги“, характерна лінія в дореволюційній грузинській поезії, виникла під безпосереднім впливом європейського й російського символізму. Виступ цієї школи (напочатку світової війни) на чолі з приїжджим із Парижу молодим поетом Пасло Яшвілі, викликав великі сенсації в літературнім побуті тодішньої Грузії. У цієї школи поки не було чітко настановленої ідеологічної лінії. Їх перший маніфест, що склав П. Яшвілі, був написаний під явним впливом марінетівських маніфестів. У італійських футуристів була запозичена й тактика їх боротьби. У той же час поет Тіціян Табідзе теоретично аргументував цю течію літературною позицією російських символістів і вся практика „голуборіжців“ (Валеріяна Гапріндашвілі, Колау Надірадзе, Ш. Апхаїдзе, Г. Леонідзе, Р. Гветадзе й інш.) проходила під очевидним впливом цієї школи.

До цього руху, розпочатого молодими поетами, приєднався і став на чолі його Г. Робакідзе, відомий в Грузії як вістун модерністичних ідей європейської літератури. Своїми віршами він поклав основу поетики грузинських символістів.

Після деяких хитань „Голубі роги“ посіли в грузинській літературі місце чисто декадентської школи поетів.

Відтягнення поезії від злободенних явищ соціального оточення, цілковите замкнення її в категорію чистої естетики — ознака цієї школи. Вони встановили в грузинській поезії традиції богеми, культ наркотики й кафе, апологію сп'яніння і забуття, естетику потворства й самогубства. Від соціальних ідей і реальних предметів вони поезію звели на абстрактний матеріал. Фантоми, примари, двійники — єдина домінанта їх поетичного надхнення. Вони внесли новий тематичний інвентар, ворожий характерові грузинської літератури.

Символічне сприймання світу, підход до речей як до ірреальних явищ, цілковитий містицизм, культ пам'ятників минулого, патріотична романтика, — такий внутрішній вид їх поезії. Таке розуміння поезії, така її цілеспрямованість і тематика природньо призвели до перебудови формальної структури вірша.

Вони створили своєрідний вірш з елементами символістичної поетики взагалі й пристосування метра класичного грузинського вірша. Треба відзначити, що вся практика „голуборіжців“ відбувалась у галузі вірша. Над прозою працював лише Сандро Цірекідзе, що створив практику нової грузинської мініатюри, дав їй відповідні теоретичні обґрунтування. До радянзації Грузії „Голубі роги“ майже панували в грузинській літературі. Великий був їх вплив на тодішній літературний молодняк. Після радянзації країни нові культурні тенденції, що виникли в оздоровленій соціальній атмосфері, позбавили літературної значности символістичну школу.

Наявною стала несумісність ідеології й поетичної концепції „голуборіжців“, їх лексики та стилістики до вимог нової пролетарської громадськості. Нова соціальна ситуація викликала революційний літературний рух, що в боротьбі з ним ця школа зазнала поразки. При всій політичній лояльності „голуборіжців“ ця школа пішла в табір регресивної літератури.

Зараз ця школа загубила літературну цільність. Нові драми Г. Робакідзе і його нещодавно виданий роман „Гвеліс Перангі“ („Змійна сорочка“), що користується великою

популярністю (перекладений на німецьку мову), нічого спільного не має з літературною практикою „Голубих років“. Самостійну й відокремлену працю провадить один із найвидатніших членів цієї групи — Микола Міцїшвілі, що своїми останніми працями в жанрі документальної прози, ворожими всій „голуборізькій“ практиці, висунувся в лави найактуальніших письменників та літературних діячів сучасної Грузії.

Дореволюційними (в літературному розумінні) є ціла низка відомих грузинських письменників поза всякими літературними угрупованнями. Нещодавно частина їх була зформувала особливе угруповання „Аріфіоні“ й випустила перше число журналу цієї ж назви. Тоді ж стала наявною вся штучність цього об'єднання. Різниця поколінь, смаків і розуміння „Аріфіоні“ обумовили абсурдність його існування. У сучасний мент „Аріфіоні“ розпалось й учасники його перейшли знову на становище одинців.

Серед них видатне місце посідає Галактіон Табїдзе, поет великої популярності. Зеніт його творчості вже в минулому. Він написав три великі томи віршів, якими він входить до грузинської поезії, як цілком визначена поетична постань і поет великої творчої фантазії та потенції. Він наближається до великого грузинського романтика ХІХ віку Н. Бараташвілі. Звідси глибокий песимізм, романтика й надмірна сентиментальність його віршів. Композиція його вірша багата і різнобарвна. Він будує строфу на абстрактному матеріалі: безкраї береги, далекі простори, недосяжні сфери і т. ін.

За останній час працює і над сучасною революційною тематикою, але остання немов би в конфлікті з його поетичною концепцією.

Досить популярною постаттю в сучасній грузинській літературі є М. Джавахїшвілі. Він знаходить і зачіпає найактуальніші злободенні теми, його вважають за великого фабуліста. Добре вдається йому цікаве й привабливе розгортання сюжету, але його художня орієнтація така традиційна й консервативна, що найбільш актуальні матеріали, взяті з нового радянського побуту, спотворюються

консервативністю підходу письменника й оформленням. Цей популярний письменник не творить ніякого здвигу в сучасній грузинській літературі.

Також загально відомий драматург і романіст Шалва Дадіані. У нього ціла низка найкращих побутових комедій та п'єс. А нещодавно він написав великий історичний роман, де відновлено „золотий вік“ грузинської історії—XII-й. Дадіані є заслужений діяч грузинського театру та культури.

Плодючий і різнобарвний письменник С. С. Шаншіяшвілі. Пише вірші, поеми, оповідання, а переважно — драми. Селянське життя основний резерв його творчості, але традиційність його художньо-ідеологічної орієнтації не дає письменникові правильно відбивати внутрішні соціальні процеси нового села, що йде шляхом цілковитої реконструкції, й пристосувати до цього нового матеріалу також нові формальні методи.

До тієї ж плеяди належать поети К. Чічінадзе і В. Горгадзе та белетрист Л. Кіячелі — автор відомих повістей і романів, що написані з безумовною майстерністю та смаком.

Окреме місце в грузинській літературі посідає Ніко Лорткіпанідзе. Белетрист тонкої майстерності й великої літературної культури, він дав найкращі зразки нової реалістичної прози. Його тематика майже завжди історична. Соціально важливі етапи недалекого історичного минулого нашої країни змальовані в його творах. Велика економія мальовничих засобів, культура й кваліфікація їх характеризує цього письменника. Останній час він працює і над сучасним матеріалом.

Серед письменників-одинців заслуговують на увагу молодий поет Г. Цецхладзе, поетка Н. Тарішвілі та інші.

Лівий фронт грузинського мистецтва складається з молодих робітників літератури й мистецтва. Цей культурний рух виник після радянзації Грузії. Напочатку він виступив під ярликом футуризму, й дійсно, його тодішня ідеологічна орієнтація характеризувалась глибоким впливом ранішнього італійського та російського футуризму. Ця течія гостро протиставила себе традиціям романтичної поезії і її останній стадії в Грузії, — школі „голуборіжців“.

Розклад старих літературних традицій, абсолютне заперечення їх, запровадження до поезії урбаністичної тематики, естетика машинності, виспівування майбутнього, — такими загальними рисами первісного футуризму характеризувалось на початку свого розвитку це угруповання.

Свою літературну революційність футуристи аргументували не тільки обставинами літературного побуту, але й довершеним зламом соціального життя. Через це футуристи одразу взяли курс на радянську громадськість, що зробила вирішальний вплив на характер дальшого розвитку цієї течії. Після низки шукань і експериментів, переживши захоплення всіма новими течіями європейської та російської літератури (дада, заумний футуризм, 41 градус, конструктивізм, чистий формалізм і т. ін.), група футуристів за останній час остаточно виявила свою художню ідеологічну позицію, пов'язавши її з поточними культурно-громадськими тенденціями радянської Грузії. Це викликало зрушення з позицій футуризму, — заснування ліфу, — лівого фронту мистецтва.

Основні принципи лівизми, що виробились в процесі зростання теорії й практики останніх років, такі: ліфи відкидають мистецтво, як окрему естетичну категорію, вважаючи його соціально-утилітарною діяльністю з певною суспільно-корисною функцією. Замість музи надхнення, вони ставлять принцип доцільності й пляномірності в процесі художнього будівництва, визнаючи інтелектуальне начало в мистецтві. Ілюзорному мистецтву вони протиставлять мистецтво фактів, що призводить до заперечення задуманих матеріалів та зфантазованих фавул. Ліві письменники відкидають існування одвічних законів художнього будівництва, а, значить, і одвічних цінностей в мистецтві. Через це вони борються проти релігійної реставрації старих традицій літератури й мистецтва: для нових матеріалів, що дає нове життя й новий побут, потрібно одшукати відповідно нові форми й засоби. Переключаючи мистецтво на магістраль сучасності, ставлячи нові завдання й функції, ліві письменники природньо прийшли до тези „формальної революції“. Заперечуючи основи класичної поетики, ліфи й

протиставлять нову теорію мистецтва й нову методологію мистецтвознавства.

За цими принципами й будується літературна практика лівих письменників. З майстрів лівого віршу С. Чіковані визначається як особливо своєрідний і експериментальний поет. Внутрішня експресія й міць його віршів та поем, функціональна своєрідність його стилістичних засобів створюють нову стадію в грузинському віршуванні, призводячи до реконструкції стилістики, лексики й звукової композиції вірша. По лінії лівого віршування працюють також Давід Гачечіладзе, Н. Чачава, Б. Абуладзе та інші.

За принципами лівизни в галузі прози працює письменник Демна Шенгелая, що вже завоював собі популярність і що розпочав новий період в культурі грузинського роману. По лінії прози інтенсивно працюють Бедіяшвілі та інші, що проголосили принципи документальної прози, „літератури факту“. Ідеологію і теоретичну концепцію грузинського ліфу розроблюють Б. Жгенті, С. Чіковані, Ш. Алхазішвілі та Л. Асатіяні. Останній переважно працює по лінії історичної поеми.

Принципи лівизни входять в усі галузі грузинського мистецтва. З ліфами працюють: значний кваліфікований майстер грузинського образотворчого мистецтва Давід Какабадзе, визначні майстри нової грузинської кінематографії — Н. Шенгелая, Калатозішвілі, Л. Есакія та інші. З лівих драматургів треба зазначити Д. Шенгелая.

Асоціація пролетарських письменників Грузії об'єднує комуністів та безпартійних, що комуністично мислять, письменників. Основна мета — організація свідомості мас і спрямування їх до кінцевої мети робітничої класи. Для них література одне з гострих знарядь класової боротьби, що ним вони борються проти консервативних і правих тенденцій на ідеологічному фронті. Вони провадять інтенсивну боротьбу за розвантаження соціальної психіки від всіляких ворожих впливів і викорчування всіх залишків старого побуту.

Пролетарські письменники намагаються дати в літературі тип нової людини, з новими відчуттями та світоглядом. Вони

відбивають в поезії та прозі велетенський процес поточного соціалістичного будівництва і сприяють зміцненню культурно-ідеологічних основ майбутнього суспільства.

Пролетарська література в Грузії в початковій формі існувала й до революції. Її ранішній основоположник — відомий белетрист XIX століття — І. Ніношвілі. Його твори хоча й побудовані цілком на сільському матеріалі, але вплив на них студіювання клясової боротьби й наукового соціалізму безперечний. Він був першим марксистом письменником Грузії. Цю лінію продовжували й розвивали робочий поет Давіташвілі, прозаїк Ломтатідзе та демократичні поети Євдошвілі, Чхиквадзе та інші. За безпосереднє джерело пролетарської літератури є дореволюційна поезія пролетарських поетів Сандро, Еулі, Н. Зомлетелі та інші яскраво клясових літераторів періоду царської реакції.

Однак, зміцнення пролетарської літератури, як певного й сильного літературного руху, пов'язано з періодом радянзації Грузії. Перемога робітничої кляси на політичному й економічному фронті логічно викликала зміцнення клясової літератури.

Пролетарська поезія першого періоду характеризується бойовими настроями й загальною революційною тематикою. Боротьба, робітник, вулиця, прапори, і т. ін. — такий надто монотонний і обмежений матеріал їх творчості, що перебуває в деякій формальній залежності від інших літературних шкіл. Проте, старше покоління пролетарських письменників: С. Еулі, Н. Зоометелі, І. Вацелі, П. Самсонідзе, І. Лісашвілі та інші, відіграли глибоку роль у розвитку грузинської літератури. Зрозуміло для широких мас формою вони давали художню продукцію, просякнуту клясовою ідеологією, посували революційну свідомість мас і створювали основи для дальшого розвитку пролетарської літератури.

Молоді поети з верств комсомолу й робочої молоді цілком зміцнили пролетарський літературний рух і значно підвищили питому вагу останнього в грузинській літературі. Аліс Машашвілі, Карло Каладзе, К. Лорткіпанідзе та інші молоді пролетарські письменники почали працювати над

більш конкретним побутовим матеріалом і зуміли перенести в поезію конкретні моменти радянського побуту й будівництва, крім того робили перші спроби пролетарської драматургії (Карло Каладзе, Бухнікашвілі, Самсонідзе та інші).

Над ідеологією пролетарської літератури працюють Беніто Буачідзе, Шалва Радіяні, П. Кікодзе, Д. Ронделі та інші.

Кадри пролетарських письменників поступово поповнюються комсомольськими письменниками, що серед них особливо талановиті Нароушвілі та К. Бобохідзе.

Пролетарські письменники провадять велику художньо-просвітню роботу. Вони об'єднують навколо себе кадри робочих письменників (Ш. Навтугелі, Г. Хечуашвілі, Г. Шінателі та інші.) і користуються великим авторитетом серед великих шарів трудящого населення Грузії.

ДО V ЗІЗДУ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКО - СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУГ“

Під керівництвом комуністичної партії, робітнича класа, спираючись на сільську бідноту, в спілці з середняком, будує соціалізм. Перший рік п'ятиріччя — це справді був рік великого переламу: ми дійшли величезних досягнень на всіх ділянках соціалістичного будівництва.

Велетенські досягнення соціалістичного будівництва (Турксіб, Дніпрельстан, Тракторбуд), знищення глитаїні, як класи, на основі суцільної колективізації, реконструкція сільського господарства на базі високих темпів індустріалізації країни, є наслідок надзвичайно великого ентузіазму та політичної активності робітничої класи в цілому, що в огні соцзмагання та ударництва будує нову соціалістичну культуру. Наші величезні досягнення є наслідок здійснення генеральної лінії партії.

Сільсько - господарські і лісові пролетарі, що беруть найактивнішу участь у соціалістичній перебудові сільського господарства, утворюючи радгоспи і колгоспи, загартовані в нещадній боротьбі проти куркуля, встають на чільне місце в керівництві будівничими процесами на селі. Опановуючи різні ділянки культурного будівництва, тисячі сільсько - господарських і лісових робітників - ударників, наймитів, колгоспників, робфаківців і робкорів дають нове поповнення до пролетарської літератури.

Загартовані в класовій боротьбі, озброюючись марксіською методикою, надбавши відповідної художньої техніки, ці нові кадри з СГЛР активно, під проводом партії допомагатимуть у розв'язанні чергових завдань, що повстають зараз, у добу реконструкції нашого господарства.

Одним з таких поповнень є літературна група „Трактор“, до складу якої увходять сільсько - господарські робітники - початківці, робкори, що виїхали з надр наймитів, бідняків і колгоспників. Літературна група „Трактор“, як літературний загін, який щойно оформився, потребує певної літературної кваліфікації. Ця група не зможе цілком виконувати своє завдання, якщо не дістане своєчасно допомоги від пролетарських письменницьких організацій і зокрема від організації революційних селянських письменників „Плуг“. Прагнучи якнайкраще обслужити сільсько - господарських та лісових робітників, наймитів і колгоспників, якнайкраще організувати літературну учобу

с.-г. та лісових робітників - початківців, нещадно борючись проти виразників ворожої ідеології на літературному фронті, група „Трактор“ вважає, що цього можна досягти тільки консолідуючи сили початківців, об'єднуючи їх з письменницькими кадрами в шерегах революційної письменницької організації.

В добу соціалістичної реконструкції, в час успішного розгорнутого соціалістичного наступу на рештки капіталістичних елементів, знищення глитайні, як кляси, на основі суцільної колективізації, революційно - селянська література повинна так перешикувати свої лави, щоб найкраще і вчасно відбити в художній літературі нечувані величезні творчі процеси соціалістичної перебудови, зміни темпів роботи, щоб бути справжнім активним чинником соціалістичного будівництва. Все це висуває питання про кадри як невідкладне завдання письменницьких організацій.

Одним з джерел готування цих кадрів для спілки „Плуг“ і є літературна група початківців СГЛР „Трактор“ зі своїм масовим, літературно - художнім журналом та робкорівським активом.

Вважаючи за єдину вірну лінію комуністичної партії в художній літературі, приєднуючись до статуту і основних засад нової платформи „Плугу“ виходячи з настановлення, оголошеного нами в заяві до 3-го Всеукраїнського з'їзду спілки СГЛР, літгрупа „Трактор“ продовжує далі свою роботу як група початківців с.-г. та лісових робітників при спільні революційних селянських письменників „Плуг“, ставить своїм завданням всебічно допомогати літературно - мистецькому вихованню літературних кадрів з с.-г. та лісових робітників, щоб залучити їх до активної літературної роботи, готуючи в такий спосіб нові кадри для нашої літератури.

Щоб зміцнити організаційний зв'язок та взаємний контакт з „Плугом“ літгрупа та редколегія журналу „Трактор“ мають взаємне представництво: до бюро та редколегії журналу „Плуг“ увіходять представники групи „Трактор“, до журналу „Трактор“ представники „Плуга“.

Бюро „Плуга“ і редколегія його журналу мають всіляко дбати за підвищення літературно - художнього рівня початківців, якості їхньої літературної продукції, систематично допомагати літгрупі „Трактор“ в її роботі в доборі і готуванні нових літературних кадрів із СГЛР, радгоспів та колгоспів. Плужани мають забезпечити друкування найкращих зразків творчості літгрупи „Трактор“, популярний розгляд мистецької продукції початківців організуючи для цього консультаційні сторінки в журналі „Трактор“ і присвячуючи науково - критичні розвідки. Своєю чергою група „Трактор“ допомагатиме плужанам в їх роботі розв'язувати ті завдання, що повстають перед організацією.

Літгрупа „Трактор“, вступаючи до „Плуга“, оголошує себе ударною викликає на соціалістичне змагання письменників - плужан, передусім Головка Панова, Божка, Хуторського, Пилипенка і Добровольського, у висвітленні героїчної боротьби сільсько - господарських і лісових робітників за п'ятирічку, за колгосп. Перебудовуючи роботу „Плуга“ на ударні темпи, ми зможемо відбити в організації революційних селянських письменників успіхи

соціалістичного будівництва та сприяти в перебудові індивідуалістичної психіки селянина на світогляд колективіста і комунара, пропагувати ідеї диктатури пролетаріату, гегемона в боротьбі всіх пригноблених за комунізм

Хай живе 5-й з'їзд „Плуга“! Хай живе пролетарська література!
Хай живе комуністична партія, під проводом якої успішно будуюмо і збудуємо соціалізм!

Літгрупа „Трактор“: Авдіюк Іван, Бойко Т., Бобін М., Гавриленко В., Гішук П., Даниленко І., Дорошко П., Міхаєвич, Краскін, Сукач, Оліянчук П. Чміль, Олійник.

11/V — 30 р. Харків

П'ЯТИЙ З'ЇЗД „ПЛУГА“

З 6 по 12 травня відбувся п'ятий з'їзд Всеукраїнської спілки пролетарсько-селянських письменників „Плуг“. З'їзд тривав 7 днів. Делегатів на з'їзд прибуло 90 чол., між якими були представники комун., колгоспів, радгоспів, літературного об'єднання „Трактор“ та письменники німецької секції „Плуга“. За останніх три роки після 4-го ювілейного з'їзду, „Плуг“ значно виріс щодо кількості і якості творчості своїх членів, ставши міцним, добре стоваришованим творчим колективом. Це не голословна заява. Виставка творчості плужан, що її влаштовано було підчас з'їзду, наочно переконує і доводить правдивість того, що шлях, який пройшла спілка „Плуг“, є значний і не даремний. Аджеж коли підчас 4-го з'їзду три роки тому плужанська продукція вираховувалася кількома десятками назв книжок і тисячами відбитків, то на сьогодні „Плуг“ дав 265 книжок з мільйоновим тиражем. Багато письменників себе цілком виявили і мають по десять, а то й більше своїх книжок. Письменники плужани за якихось 2½ роки встигли дати 36 назв романів і повістей, між якими варті уваги такі твори, як „Бур'ян“ Головка, „Чорне озеро“ Гжицького, „В степах“ Божка, „Петря Слімак“ Свекли, „Трактори“ Хуторського, „Залізний кінь“ Добровольського, „Три елементи“, що є першою частиною задуманого великого роману „Родинний клан“ Яковенка, і багато інших великих і малих річей. Якщо взяти ще до уваги ту громадську та культурну роботу, яку організація проробила за час свого існування, то безперечно можна сказати, що творче обличчя „Плуга“ є цілком виразне, а настановлення вірне.

За три роки „Плуг“ кілька разів самоочищувався від тих письменників, що в процесі літературної роботи, в процесі творення нових художніх цінностей не змогли себе чи то достатньо виявити чи то розгубилися від велетенського крокування нашої країни в ділянці реконструкції всього народного господарства і не змогли діалектично усвідомити усього виробничого процесу. Від таких членів організація „Плуг“, що в цілому є гнучкою й своєю творчо-виробничу роботу цілком будує за постулатами комуністичної

партії, примушена була очиститись. Особливо жорстокою була чистка, що її провів січневий пленум ц. р. Зі всієї організації пленум ухвалив виключити 25% особистого складу, а замість того прийняти нових письменників. Таким чином, „Плуг“ на час з'їзду мав 48 членів. Але це не все. Тоді ж таки на січневому пленумі до „Плуга“ приєдналися німецькі письменники, що до того часу працювали поодинокі, розпорошено. З німецьких товаришів утворилася німецька секція „Плуга“ в складі 11 письменників, із органом секції, журналом „Штурм шріт“.

Крім цього, організація, перешикувавши свої лави, рішуче поставила питання про перейменування себе із спілки селянських письменників на спілку пролетарсько-селянських. Отже, до свого п'ятого з'їзду „Плуг“ прийшов з певним творчим багажем, стоваришованим міцним колективом і з вірним ідеологічним спрямуванням.

5-й з'їзд „Плуга“ був цілком виробничий.

Пройшовши під гаслом активної творчої самокритики, з'їзд найбільше уваги приділив аналізу художньої продукції плужан. Було заслухано доповіді критичної секції „Плуга“ про плужанську повість і роман (т. Заєць), оповідання, новелю (Ярмоленко), поезію (Савченко Ю.), художній нарис (А. Панів), драматургію (Д. Грудина), дитячу книжку (Алексієв) і окремо про сучасний стан проблеми стилю (Ю. Лавріненко).

Про соціалістичну реконструкцію сільського господарства і завдання письменника говорив у своїй доповіді на з'їзді нарком земсправ т. Демченко. Зробивши досить подробну аналіз теперішніх соціально-економічних відносин на селі в зв'язку з могутнім розвитком колективізації, т. Демченко сказав, що тепер радянському письменникові є про що писати. Саме життя висуває безліч актуальних тем на сьогодні. Оминути їх ні в якому разі не можна, так само, як не можна стояти осторонь від тих велетенських робіт, що їх переводить пролетаріят і селянство. Творча, нечувана в історії людства робота по перебудові цілого старого укладу повинна знайти й творче зображення.

Дуже цікавою, але на жаль побудованою тільки в тематичному плані, була доповідь т. Кулика про те, як соціалістична реконструкція с. г. відбивається в теперішній українській літературі. Доповідач свої твердження ілюстрував досить влучними літературними фактами, наводив чимало яскравих прикладів із творів так плужан як і вусповів.

Знаменною подією на з'їзді була зустріч з делегацією робітників Тракторобуду, що прийшли вітати 7 травня ввечері з'їзд. Робітник Співак виступивши од делегації з привітанням, розповів про перебіг будівництва на цьому велетенській індустрії й переказав прохання робітників про допомогу з боку „Плуга“ щодо культроботи на Тракторобуді. З'їзд виділив делегацію в складі т. т. Богданова, Замойського, Божка, Годованця, Загоруйка, Орсіє та делегатів з комун і радгоспів, що 9 травня виїздила на Тракторобуд, де влаштувала літвиступ. Для постійного зв'язку „Плуга“ з Тракторобудом виділено письменника П. Загоруйка.

Про це ж саме просила і делегація заводу „Серп і Молот“. З'їзд для постійної праці і зв'язку з літстудією при заводі виділив т. Панова А.

З особливою увагою з'їзд заслухав привітання представника ЦК КП(б)У т. Хвилі та наркома освіти т. Скрипника.

т. Хвиля у своїй промові зупинився на тих актуальних першій ваги завданнях і проблемах, що повстали на сьогодні перед радянським письменником взагалі, а перед епілкою пролетарсько-селянських письменників „Плуг“ зокрема, в нашу добу соціалістичної реконструкції сільгосподарства. Спільна робота з іншими літературними організаціями та угрупованнями, наступ на класового ворога, що так чи інакше просуватиметься в літературу відображення нашої творчої діяльності,— як ніколи вимагають активності, чіткості в роботі й боротьби єдиним фронтом. Справа стилю, навколо якої точаться живі суперечки і на з'їздах літ організацій і після з'їздів, є яскравий показник того, що наша пролетарська література ще не має свого визначеного стилю, що власне тільки тепер починається вишукування того стилю, який би був властивий нашій реконструктивній добі. т. Хвиля в своєму виступі з цього приводу підкреслив, що партія ніколи не видавала і не видає мандата на першество якомусь одному стилю. Письменник повинен вибирати той стиль, що найбільше пасує його творчості, що допомагає йому передати пролетаріатові в художніх зображеннях якнайкраще добу реконструкції, добу соціальних та економічних змін. В цьому повинна допомагати наша марксистська критика, що на сьогодні ще не високо стоїть по своїй роботі.

Не менш цікавою й добре обгрунтованою була доповідь т. Скрипника. Він відзначив історичну роль „Плуга“ й зауважив, що теперішнє перешикування лав і зміна назви спілки селянських письменників на спілку пролетарсько-селянських є на часі і цілком слушна. Зупинився т. Скрипник досить і на питаннях художніх напрямків і попутниках. т. Скрипник сказав, що нехай, мовляв, боряться між собою всі художні напрямки, бо вони сприяють піднесенню якості продукції наших письменників. Хай краще буде боротьба за якість літературної продукції, ніж боротьба за визнання того чи іншого письменника за дійсно пролетарського. Характеризуючи попутницьку літературу та попутника-письменника, т. Скрипник заявив: попутник старого типу, що декларував свій неутралітет, за радянського нового будівництва мусить відмерти. Кожний митець, який приходить у нашу радянську літературу, повинен бути оцінюваний з того погляду, наскільки він бере участь у соціалістичному будівництві та як відбиває це соціалістичне будівництво в художніх творах. Письменник не сторонній глядач, а активний творець і учасник великого соціалістичного будівництва.

Після промов т. т. Хвилі і Скрипника розгорнулися живі дебати на доповіді критичної секції „Плуга“, в яких брали участь так лауреати як і представники інших літ. організацій.

11 і 12 травня з'їзд заслухав звітні доповіді ЦК „Плуга“ (т. Пилипенко С. В.), німецької секції „Плуга“ (т. Фіхтнер), та редколегії журналу „Плуг“ (т. Штангей В.).

Т. Гавриленко зачитав декларацію літгрупи „Трактор“, що існуватиме при „Плаузі“ на правах студії, за свій орган маючи журнал „Трактор“. Для зв'яз-

ку з літгрупою й журналом її, а також для зв'язку з німецькою секцією „Плуга“, з'їзд ухвалив взаємно обмінятися представниками. До літгрупи „Трактор“ виділено т. т. Божка С. й Панова А., до німецької секції т. Гжицького В.

12 травня з'їзд ухвалив резолюції по доповідях, затвердив (з невеликими змінами) проєкт статуту, опублікований в журналі „Плуг“ № 1, затвердив особистий склад спілки і односторонньо ухвалив перейменуватися на спілку пролетарсько-селянських письменників. VI-й з'їзд „Плугу“ ухвалив скликати на 10-річчя „Плугу“ — в 1932 році, для чого розпочати підготовчу роботу вже тепер.

Наприкінці з'їзд обрав керівні органи спілки.

До ЦБ спілки „Плуг“ обрані т. т. Пилипенко С., Головка А., Панів А., Штангей В., Божко С., Гжицький В., Савченко Ю., Грудина Д., Романовський (ВУК Робітземлі, літгрупа „Трактор“), Бойко („Трактор“), Фіхтнер (німсекція), Батрак Ів. (ЦС ВОКПу). На кандидатів: Добровольський С., Косарик-Коваленко Д., Бударя Ю., Алешко В., Богданов А. (ВОКП), Замоїський П. (ВОКП), Краскін (радгосп № 20 на Запоріжжі), Чміль М. („Трактор“) Люфт (німсекція).

До ревізійної комісії: Вільховий П., Муринець В., Яковенко Г., Ведміцький Ол., Дюк, на кандидатів: Орисіо Т. і Жилко Ю.

До редколегії журналу „Плуг“ обрані: Гавриленко В., („Трактор“), Головка А., Нефелін В., Панів А., Пилипенко С., Савченко Ю., Штангей В.

Після цього т. Пилипенко оголосив заяву т. Панова А. до комфракції з'їзду про бажання вступити до лав Комуністичної партії. З'їзд вітає таку заяву.

З кінцевими промовами виступили т. т. Богданов А. і Пилипенко С. „Три висновки треба зробити наприкінці роботи з'їзду“ — сказав т. Пилипенко. — „Перший: тепер, в час реконструкції с.-г. — і ми вчасно реконструювалися, змінивши склад „Плуга“, змінивши настановлення в роботі. 2. Плужани на сьогодні — сильний товариський колектив, колектив творчий, що спромігся на жорстоку самокритику своєї роботи. 3. „Плуг“, після 2-х річного періоду поглибленої внутрішньої роботи, — одкрив двері свої для нових письменницьких кадрів, що йдуть з гущі колективізованого наймитства, с.-г. пролетаріату (літгрупа „Трактор“). Ми художньо й ідеологічно самокваліфікувалися. Од нас тепер багато вимагається, ми надзвичайно потрібні. Отже, своєю роботою, творчим доробком доведемо, що ми всі поставлені перед нами завдання з честю виконаємо.“

На другий день після з'їзду бригада письменників, що її виділив з'їзд, у складі: Божка, Головка, Загоруйка, Шиманського, Зайця, Лаврінєнка, Хуторського та від ВОКПа т. Богданова, виїхала на Запоріжжя. Бригада зробить низку літературних виступів у м. Запоріжжі та Дніпрелістані, та прийме культурне шефство над радгоспом № 20.

РЕЗОЛЮЦІЯ V З'ІЗДУ „ПЛУГА“

1. Доба соціалістичної реконструкції, доба великої перебудови всього господарства,—індустріялізація, та колективізація,—бурхливі соціальні процеси в місті і на селі,—запекла класова боротьба в зв'язку з ліквідацією глитаю як класи, ставить перед всією радянською літературою величезне завдання — висвітлення доби і активної участі художнім словом, літературно-громадською роботою в соціалістичному наступі пролетаріату і революційного селянства на рештки капіталістичних елементів у нашій країні.

Особливо набирає значіння роля письменників селянських, що є активними учасниками ведення світового значіння перебудови села, індустріялізації та масової колективізації, що її провадить пролетаріат під керівництвом компартії.

2. Виходячи з цього, 5-й з'їзд „Плуга“ цілком свідомо відзначає колосальну вагу і ролю селянського письменника і вважає, що пролетарська і революційно-селянська література є одним з засобів для запровадження впливу і керівництва комуністичної партії селянством в період великої реконструкції. Отже, на „Плуг“, як передовий загін цієї селянської літератури на Україні, в першу чергу лягає завдання бути провідною організацією селянських письменників, боротися зі всіма проявами націоналістичної та буржуазно-куркульської ідеології так серед своїх читачів, як і з різними збоченнями можливими в своїх лавах.

3. З'їзд з задоволенням констатує певне наближення і засвоєння наявним складом „Плуга“ пролетарського світогляду та матеріалістично-діалектичної методи, наслідком чого у „Плузі“ утворилась певна група письменників, що виявили себе у своїй творчості письменниками пролетарськими, яких „Плуг“ вважає за основне ядро організації.

4. Виходячи з потреби зміцнити ідеологічно спільку і позбавити її хитливих елементів, з'їзд схвалює лінію Бюро „Плуга“ та постанову пленуму про виключення 25% зі складу „Плуга“,—здебільшого тих, хто не відповідав своєю продукцією та ідеологічним настановленням і завданням „Плуга“ в реконструктивний період. Водночас з'їзд з задоволенням стверджує заходи Бюро до прилучення групи письменників-початківців з лав сільсько-господарського пролетаріату — „ТРАКТОР“, що мають забезпечити „Плуг“ разом з подібними заходами новими, ідеологічно тривалими силами.

5. Це ще більш зобов'язує „Плуг“ провадити масову роботу, що він її перше застосував у практиці українських літ. організацій, з цією відмінною, що ця масова робота „Плуга“ провадитиметься насамперед серед с.-г. пролетаріату та колективізованої бідноти у формах відповідних нашій добі.

6. Необхідною передумовою творчої роботи „Плуга“, співгучною реконструктивній добі, письменники-плужани вважають за свій обов'язок ґрунтовне вивчення економічних та соціальних процесів, що відбуваються на селі. Для цього з'їзд зобов'язує кожного члена спільки систематично вивчати ці процеси через тривале, систематичне перебування та працю в колективах, радгоспах та комунах, а також періодичними подорожами до останніх.

7. Виходячи зі зміцнення зв'язків з с.-г. пролетаріатом та колективізованою біднотою і беручи під увагу неосяжні перспективи дальшого зросту „Плуга“ коштом с.-г. пролетаріату соціалістичного села і майбутніх робітників агро-міст, з'їзд ухвалює постанову пленуму про перейменування спілки селянських письменників на спілку пролетарсько-селянських письменників.

8. Боротьба між колективістичною ідеологією та ідеологією індивідуалістичною з залишками глитайської провадиться і в межах колгоспів. „Плуг“ орієнтується саме на ті передові наймитсько-бідняцькі групи у колгоспах, що репрезентують ідеологію пролетарсько-колективістичну, супроти рештків дрібно-буржуазної індивідуалістичної ідеології в межах тих же колгоспів.

Письменники-плужани мусять глибоко вивчити саме цю боротьбу в середині колгоспів і художнім словом відобразити у своїх творах.

9. Виходячи з засад ком. партії про інтернаціональний характер роботи і дружню співпрацю української культури (й літератури зокрема) з культурою (та літературою) інших народів, з'їзд схвалює заходи Бюро „Плуга“ щодо утворення німецької секції і доручає Бюрові „Плуга“ й надалі провадити інтернаціональне виховання серед письменників-плужан та зміцнювати зв'язок з організаціями селянських письменників з нац. меншостей України. Щодо інтернаціонального характеру роботи спілки „Плуг“, з'їзд з задоволенням зазначає заслугу „Плуга“ в щільному зв'язку з іншими братніми літературами народів СРСР, зокрема міцний зв'язок з Всеросійським союзом селянських письменників (ВОКП) і надалі доручає Бюрові цей зв'язок додержувати.

Разом з цим з'їзд доручає Бюрові „Плуга“ в подальшій роботі порушити питання про Всесоюзне об'єднання організацій пролетарсько-селянських письменників усіх народів СРСР.

10. Визначаючи себе як пролетарсько-селянську організацію, тим самим „Плуг“ визначає і своє ставлення до інших літ. організацій, що існують зараз на Україні. З'їзд надалі доручає всіляко підтримувати ті з них, що фактично боряться за гегемонію пролетарської літератури.

11. Вітаючи утворення Всеукраїнської федерації радянських письменників, „Плуг“, як один з ініціаторів членів-фундаторів цієї федерації, має допомогати їй стати дійсно об'єднуючим центром радянського письменства на Україні, що працюватиме за програмовими засадами ком. партії.

Одночасно з'їзд доручає Бюрові „Плуга“ вжити заходів до найскоршого забезпечення федерації своїм видавництвом та літературними органами (журналом та літ. газетою).

Водночасно федерація мусить подбати про різні заходи щодо обслуговування початківців, як то видання спеціального часопису для початківців, що мав би керуватися консультативним бюро федерації радянських письменників. Федерація також мусить взяти участь у розробці питань щодо літ. освіти взагалі.

12. З'їзд доручає Бюрові „Плуга“, користуючись цією резолюцією та іншими матеріалами з'їзду, опрацювати і подати до наступного пленуму спілки „Плуг“, що відбудеться восени 1930 р., ідеологічну мистецьку платформу організації.

БІБЛІОГРАФІЯ

Батракові байки. Переказав С. Пилипенко. ДВУ. Х. 1930 Т. 5000, 70 к., с. 99.

Післяреволюційна доба відродила знову до життя літературний гатунок байки, що іноді перероджується в конкретну сатиру, як впливового масового художньо-агітаційного жанру. Ми мали ряд оригінальних байок у В. Пронози, В. Ярошенка, М. Годованця, В. Поліщука, С. Пилипенка¹⁾. Останній, крім „Байківниці“ і „Байок“ з оригінальними, переважно власними байками, популяризував серед наших читачів і білоруські байки Кропивині, (ДВУ 1928, 47 с.), давши до них передмову, а в вищеназваній книжці і російські байки Івана Батрака. До цього автора він передпосилає вже передмову на 20 сторіночок, даючи навіть бібліографію критики про Батрака. Він дає його короткий життєпис, побіжно наводячи і деякі факти власного життя, що теж мало тяжкі моменти, подібні до фактів життєпису Батракового. Тут же, як і в другій теоретично-критичній частині, він висловлює свої міркування про байку,

її форми, труднощі винаходу нових після Езопа, Федра, ла-Фонтена й їх сюжетів (їх він налічує до 300). Щодо останньої думки, нам здається автор помиляється, бо не приймає до уваги томів прислів'їв, особливо новоутворених, як підметів моралі, численних байкових сюжетів фольклорного походження, занотованих хоч би у грандіозній збірці Володимира Гнатюка, почасти у К. Грушевської („Примітивні опов., казки і байки Африки та Америки“, К. 1923, 192 с.), В. А. Клоустана („Народні казки та вигадки“, Львів, 1896 184 ст.) та ін. Світовий фольклор навіть некультурних країн, як Африка, з мурийським населенням, чи Америка з індієйським теж має чимало сюжетів.

Слушно підкреслено, що уже Батрак у байках „Трактор і рало“, „Димар і хрест“, „Гайка“, „Доброчиність“, дає шляхом нові сюжети, а якраз величезна виробничо-промислова, індустріальна і сучасна сільсько-господарча галузь колективізації являє майже невикористане джерело. Те, що світові байкарі використовували часто спільні сюжети, свідчить хіба за мандрованість і міжнародність деяких мотивів, особливо звіриного епосу. Сюжетними колізіями обмежується роман: їх налічують до ста. Але це не значить, що байкову

¹⁾ Див. про деякого з них у ст. П. Тиховського „До історії байки на Україні, як літературного жанру“, „Плуж“, 1927, ч. 8, 42—46 ст.).

чи романічну продукцію можна припинити, — навпаки, слід посилити шукання.

З українських байкарів Л. Глібов любив українізувати сюжети запозичених байок Ів. Крилова. Пригадаймо хоч „Дем'янову уху“ і „Вареники“. С. Пилипенко цього майже не робить, за винятком Кривиних байок. Він визнає, що можливий тільки переказ байки, тобто вільна передача, а не переклад. Цю засаду він і застосовує до 28 байок Ів. Батрака, — можна запитати через що не 41, щоб були всі, написані останнім байки українською мовою, тим паче, що їхня пролетарська ідеологія і витриманість не викликає заперечень. Іноді хіба можна робити закиди лише проти їхньої художньої витриманості. Не будемо спинятися на їхній ідеологічно-формальній характеристиці, бо це робить сам С. Пилипенко. Скажемо лише кілька слів про самі перекази. С. Пилипенку не завжди удалося уникнути російських висловів. Іноді вони пояснюються вимогою ритму, — „дзеркало“, („люстро“ замість 27 с.). Іноді ми тут маємо русизми справдешні, що не можуть бути виправдані: „коли вже чорти унесуть“ (30 с.), „блики“ („навколо великих дрібненьких блики“, 71 с.) або: „що в палац розчиняти доводиться лише таким уходи“ (рос. „входи“, 81 с.) і т. ін. Іноді автор дає ніби новотвори деякі. Напр. „Змерзити життя“, певше від слова мерзота (83 с.). Подеколи маємо провінційну форму: „а цюцю, а цюцю, ня“ (91 с., замість „на“). Буває, що автор уживає помилково близьких формою слів, хоч різних значенням: „Хоча пожива й нетривка, та доки десь знайдеться краще, бери та кутеляй“. (72 с.). Тут слід було б ужи-

ти форму нетривна, що було б вірніше і не порушало б ритму. „Кутеляй“ — яскрава лексика селянської мови, що її автор застосовує іноді і для алітерацій звуконаслідувальних, напр.: „Чи я не любила, від тиску писк?“ (44-45 с.с.). Це хороший, хоч майже єдиний приклад „звукоподібності“, що її має на увазі й сам переказувач у передмові. Байки Батракові загалом досить свіжі, хоч подекуди й використовують уже затерті вислови, як напр.: „А після мене — хоч потоп, Аби мені пожити“ („Вулкан“, 95 с.). Це перифраза відомого фр. вислову Людовика XV — „Après moi le déluge“. Подеколи в нього можна помітити натягнуту мораль, що не зовсім виходить із байки, напр. у „Злодії“, (75 с.), де автор зіставляє цю особу з дипломатом із мирної переклички. Іноді він так само натягнуто застосовує до сучасності мандрівний сюжет із фольклору, напр. у байці „Лис і рак“ (47 с.), про перегони цих двох істот, що до них додається мораль про людину-рака, що лізе на чужі посади (48 с.). А тим часом оригінальний сюжет „Трактор і рало“ знаходить у нього і прекрасну мораль-епілог:

„Новому дай, старе, дорогу,
Не пийсь,
І не женись,
Бо поламаєш тільки ноги“ (39 с.).

Іноді у переказувача трапляється цікаві епітети, як „цапучий рак“ (47 с.), любить він збільшену форму прикметникового займенника: „такенна напасть“ (55 с.).

Загалом слід сказати, що сюжети байок Батракових нерідко мають близькі зв'язки з сучасністю („Оселі ведмідь“ (76 с.), „Лисиця і пес“ (85 с.), зі згадками про різні нові речі

та справи, мораллю про протекціонізм бюрократизм. тощо.

Ритмика іноді дається вільна, але подеколи маємо досить точну римовку, напр. хореїчну у „Пророці“: „Молодиці на дитину вже чекала. Подивиться назвіряток зажадала“ і т. д. (87 с.).

При деякій неясності та різноплановості байок окремих, напр. „Сіль-кора і вовка“ (89 с.), більшість буде мати позитивний вплив на наших читачів. Іноді тільки не завадила б чіткіша мораль і взагалі ідеологічна настанова, як, напр., у байці „Щеня“ (91-92 с.с.).— тут потрібна була б більша ясність і лаконічність. Іноді не зовсім доречно в переказі зустрічаємо каламбурну гру слів:

Виводить роха поросля,
В калюжі рне мул,
І через кратер навкося
Стриба мишастий мул“ (94 с.).

Взагалі ця байка, „Вулкан“ (93-97 с. с.), занадто довга і через те їй бракує виразності, хоч вона й говорить про визиск рабів, (чому не „невільників“,— можна виправдати хіба римою „робить“), про п'янік вина, хоч звідати й не виходить мораль, вложена в уста ворона, що він

Міркує: „в цю нову добу
Не буде вже нероб“ (97 с.).

Подібне видання розлічене, очевидно, на масовий ужиток. Для цього, певне, можна було б подвоїти його тираж і вдвоє зменшити ціну.

З російських байкарів ми доки що мали переклади за останнього часу з Д. Бедного,— М. Терещенка („Колись і тепер“, 1924, „Ч. Шл.“). Можна привітати почин С. Пилипенка популяризувати Ів. Батрака, хоч ми з більшою охотою вітали б його оригінальні байки. Для цього автору довелося б, певне, відкинути

свою упередженість проти байки, як важкого літературного гатунку. Треба сказати, що це, як і моралістичні апологи, найстаріший рід творчості, відомий уже з Єгипту, грецького поета Гезіода і індуських „Панчатанв“ за VII ст. до н. е.¹⁾ Отже, уже на початкових ступнях культурного розвитку, людство після примітивних оповідань зверталося до байки і притчі, правда з моралістичною метою, не культивуючи їхньої форми. Пролетарська ідеологія так само може поширюватися через байку легше й краще, ніж через ідеологічну застарілу форму „Євангелії часу“. Може, тут не треба вишукувати чужі й старожитні джерела, а смислово рукою слід брати матеріал із побуту та соціальних тенденцій сучасності. Через те, що цей гатунок дійсно не в пошані, а пролетаріят, селянство і особливо школа, його залюбки використовують для естради, навіть іноді інсценізують, ми повинні звернути сюди увагу ширшого кола поетів, хоч би, напр., авторів дитячих віршів— О. Довженка, Н. Забіли. Спроба для них би не була бідною.

Треба сказати, що за цей гатунок з громадських мотивів бралися й такі поети, як Б. Грінченко з ориг. сюжетами або М. Старицький, з достотними перекладами з Крилова. Якось обминув цей гатунок Іван Франко, хоч повчальний елемент у нього вилився в епосі „Лис Микита“, в ліриці „Мого Ізмарагду“, „Semper tunc“. Для байки потрібне гумористично-сатиричне уособлення та нахил до авантурного жанру й узагальнення етично-політичного порядку. Цього С. Пилипенкові не бракує.

¹⁾ „Басня“ А. С. і Р. Ш. у „Лит. Енци. т. I, 360-1 с. с. (дав. ст. XI).

Ів. Капустянський

З М І С Т

	Стор.
П. Вільховий. Зелена фабрика — повість	3
О. Ведміцький. Затони бурують — поезія	37
Я. Кальницький. Людина та її рука — оповідання	38
П. Інгульський. Розорюють межі — поезія	56
Т. Орисію. Першу атаку відбито — оповідання	57
Б. Жгенті. Література радянської Грузії — стаття	72
Декларація літгрупи „Трактор“	84
V з'їзд „Плуга“	86
Резолюція V з'їзду „Плуга“	90
Бібліографія: „Батракові байки“ переказав С. Пилипенко — І. Ка- пустянський	92

Редколегія: В. Гавриленко, А. Головка, В. Нефелін, А. Панів,
С. Пилипенко, Ю. Савченко та В. Штангей.

Відповідальний редактор С. Пилипенко.

קאָלעקטיוויזאציע - נומער „די רויטע וועלט“

212 זײַטן, טיראַזש — 3500 עקז., רײַך אילוסטרירט, מיט א ספעציעלער
הילע, צײכנונגען, פּאָטאַגראַפיעס און ווייניגעקעס, קינסטלעריש אויסגע-
פּאַרמירט) מיט פּאָלגנדיקן אינהאַלט :

כ. גירדיין — נײַער (פּאָעמע). מ. ברייטער — אין ווייצלאנד (דערציילונג). כ. דור-
שאצקי — דאס אלטע דאָך מיינס (לירע). פּעטראָ פּאַנטש — מוכע מאַקאַר (דער-
ציילונג). א. ווילערניצקי — צום פארווי (ליד).

פאָליטיק און געזעלשאפטלעכקייט

י. גאַוואַקאָוסקי — דורכויסקע קאָלעקטיוויזאציע און איר אנטוויקלונג. י. קאַג-
טאַר — קאָלעקטיוויזירונג פון דער יידישער לאנדווירטשאפטלעכער באפעלקערונג אין אוק-
ראַינע. א. סוראַסקי — ארבעט פון „געזענד“ אפן געביט פון קאָלעקטיוויזאציע.
א. כאַשיין — נײַע אַנטיסאָוועטישע וואַקאַנאַליע.

איבער שטעט און דערפער

מ. קאַמענשטיין — יידישע ביישטעלדיקע קאָלויורטן. וו. גושיצקי — א קאָמונע
אין טעפּ.

אַפן ליטעראַריש-קינסטלערישן פּראָנט

א. האַלדעס — יידישע ערדוואַנדענונג אין דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור.
א. רעוואַקין — רוסישע פּויערשע נאָכאַקטאַבערשע ליטעראַטור. ס. פּיליפּענק —
אוקראַינישע פּויערשע ליטעראַטור. שאַכטעפּשטיין — באגעגענישן מיט וואלדמיר
מאַיאַקאָוסקי

ביבליאָגראַפיע

ד. מאַץ — ליטעראַטור אין יידיש וועגן דער פארווי-קאמפאניע און קאָלעקטיוויזאציע.

א וואָרט פון רעדאַקציע

מיט באַשטעלונגען זיך ווענדן :

Контора периодсекторы ДВУ, Сергіївська площа, II.

אַפּאַנעמענט - פּרייז:

א יאָר — 8 רובל ; א האלב יאָר — 4 ר. 25 ק; 3 כאַדאַשים — 2 ר. 25 ק.

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЧЕ
ТОВАРИСТВО ПИСЬМЕННИКІВ
П Л У Ж А Н И Н

ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА
ПЛУГ

МІСЯЧНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
— ТА КРИТИЧНИЙ ЖУРНАЛ —
СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКО-СЕЛЯНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ **"ПЛУГ"**

ЗА РЕДАКЦІЄЮ: В. Гавриленка, А. Головка, В. Нефеліна,
А. Панова, С. Пилипенка, Ю. Савченка та В. Штангея.

РІК ВИДАННЯ ШОСТИЙ

ПЛУГ містить оповідання, романи, повісті, поезії,
гуморески кращих майстрів художнього слова.
ПЛУГ подає нариси, подорожі письменників, що
висвітлюють соціалістичну реконструкцію села
й міста, соціалістичне змагання.

ПЛУГ допомагає письменникам-початківцям, дру-
куючи на своїх шпальтах їхні твори, містячи
поради, тощо.

ПЛУГ висвітлює питання марксистської теорії та
методології літературознавства, історії літе-
ратури та літературної критики.

ПЛУГ подає рецензії на новинки з красивого пис-
менства, інформує читача про нові видання
з белетристики.

ПЛУГ подає широку інформацію про мистецьке
життя УСРР, Союзу й закордону: хроніку літ-
ературних організацій, проєктів літератури Заходу, працю
видавництва, літературні конкурси тощо.

ВИХОДИТЬ КНИЖКАМИ В 96 СТОРІНОК

ПЕРЕДПЛАТА:

1-Й АБОНЕМЕНТ: "П л у г" на рік—4 крб. 50 к.
на 6 міс.—2 крб. 50 к., на 3 міс.—1 крб. 35 к.,
на 1 міс.—45 к.

2-Й АБОНЕМЕНТ: "П л у г" з додатком 12 випу-
сків із серії "В е с е л а к н и ж к а" В-ва "Плу-
жанин" (річні передплат) на 1 рік—5 крб. 50 к.

ПЕРЕДПЛАТУ НАДСИЛАТИ:

ХАРКІВ, ВУЛ. К. ЛІБКНЕХТА, № 31
ВИДАВНИЦТВУ "ПЛУЖАНИН",

КРИМ ТОГО, ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:
ГОЛОВНА КОНТОРА ПЕРІОДВИДАНЬ ДВУ,
кранниці та уповноважені Періодсектору на
місцях, поштово-телеграфні к-ри та листоноші